श्री

वेहेवारोपयोगी वैदक संग्रह

१७६६

आ पुस्तक

सरवे लोकोने उपयोगने सारुं

गोवींदराव कृष्णाजी नींजकर वैद

जेणे

अनुभव लइने तैयार कर्यु छे

ते

मुंबइमां

आयुर्वेद छापखानामां छाप्युं छे

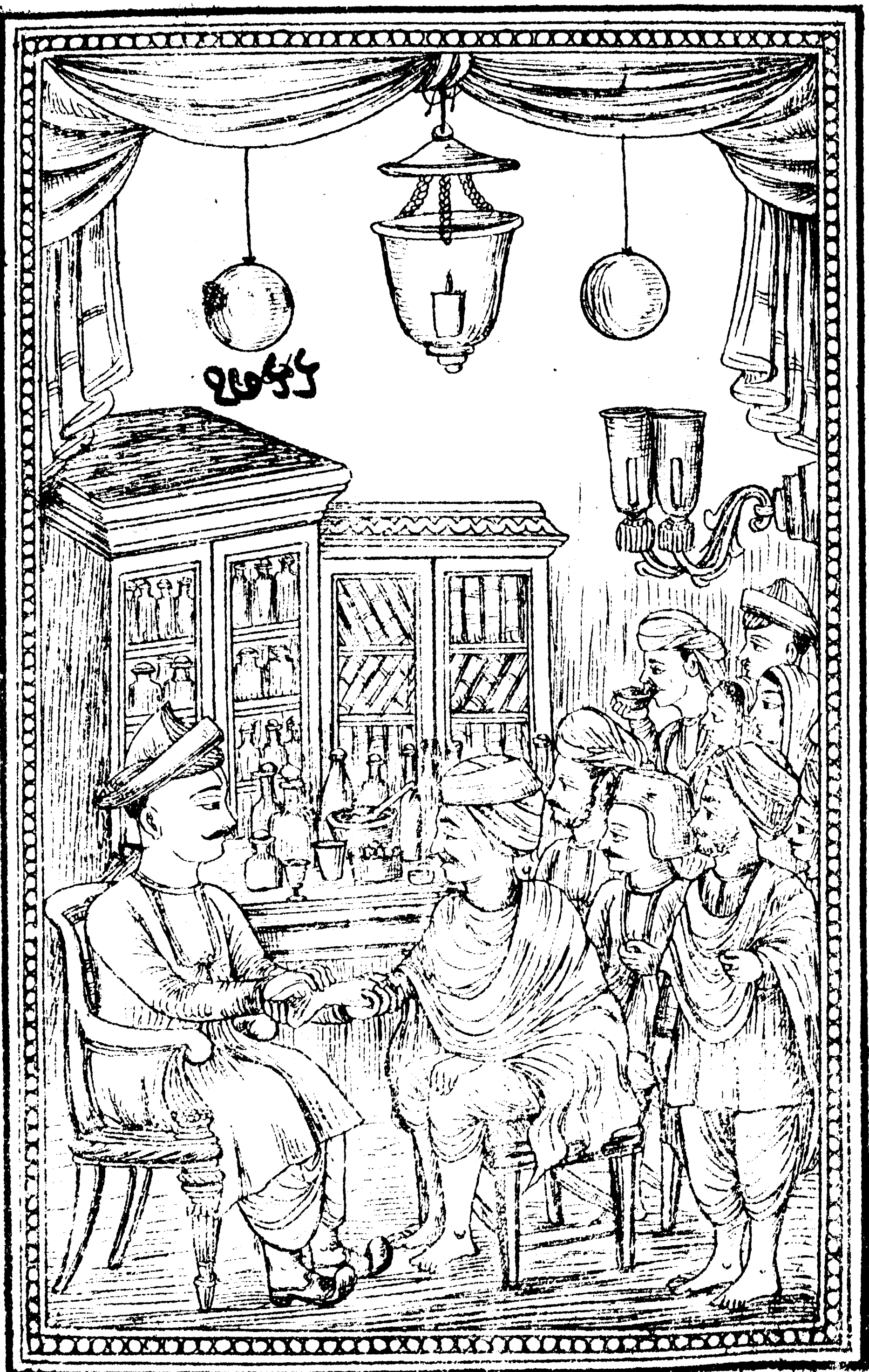
मीती कारतक शुदी ५ शके [illegible]

सने १८८२

आ पुस्तक संबंधीनो आकट २५ प्रमाणे रजु

करयो छे

कीमत ८ आना

प्रस्तावना.

आ पुस्तकमां जे जे वीषयो लखेला छे ते केवळ अनुभवीक अने सरवेना उपयोगने माटे सेहेला उपाय थी योजना करीने लखेला छे. वाशते शरवे लोकोए एटले घणुं करीने गुणग्राहीक लोकोए एनो उपयोग करीने गुण लेवो एथी तेओनी खातरी थशे. हवे आ पुस्तकमां शुध्धाशुध्ध लखेलुं नथी एनुं कारण एजे के जे ओषधो कोईक अनुभव करेला लोको पासेथी मेळवेला छे. तथा ते लोक वैदक शास्त्र सीखेला नथी. एथी तेओनी भाषा सरीखी ए वाशते जे हेवुं बणे लखेलुं छे तेम प्रमाणे उतारेलुं छे वाशते वीद्वानोए भाषा भेद तथा शुध्धाशुध्ध उपर नजर न राखतां एमाना गुणनो मात्र अनुभव लेवो. एवी वीनंती छे. एमां जे फेर फार करवानो छे ते बीजी आवृती मां थशे.

गोवींदराव कृष्णाजी नींजकर वैद.

ठा. शो. मं. चीटणीस.

वेचवाने तैयार छे.

दांतनुं मंजन.— एक अंसनी कीमत चार आना पोस्टे. ए मंजन दांते घसवाथी सरवे रोगो जाय छे. दांत हालता होय तोपण ठरेण अने मजबुत थाय छे. तथा रीट पडेली होय तोपण ए मंजन करवाथी सारी थासे.

जासूद होय तेना ठीपेर अरग.— घणो सारो तय्यार होईलो गुण थाय जे एवो तय्यार करेलो छे. ए अरगनी कीमत [illegible] आना

थालुपुष्टी ठीपेर अरग.— ए पण तय्यार करेलो छे. कीमत दरशाटली एक

ए शरवे ओशडो नांवी वाडीपसने इणास वाडीनी गलीमां आवेला मोरो कुनाधरसांपने आयुरवेद छापे जानामां वेंचाया मलसे. तथा आयुर्वेद शोधक मंडळीना दवाखानामां वेचाया मलसे.

શ્રી.

વેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

પ્રારંભ.

દીવસ તથા રાતની વર્તણુક.- એટલે શરીરમાં રો
ગ પેદા નહી થાય માટે સહવારથી સાંઝ સુધી કેવીરીતે
ચાલવું તે વગેરેનો વીચાર આ પુસ્તકમાં લખેલો છે.

સહવાર.- સહવારે ઉઠીને એક કલાક સુધી માણશોએ
બે ફીકરપણે શાંત બેસવું ત્યાર પછી વેહેવારના કામમાં-
લાગવું. કારણકે તેવખતે આપણે કુદમાં હોઈએ તે વખતે
સંધીનસો તથા નાડી એક બીજા સાથે મળી જાયછે. ને
જાગી ઉઠયાં પછી તે પોતપોતાને ઠેકાણે નઈ બેસવાને વખત
લાગે છે. માટે એક કલાક સુધી શાંત બેસવું. વખતે એ પરમા
ણે કોઈ નહી માને, માટે સહવારે ઉઠીને પરમેશવરનુ સમ
રણ કરવું અગર લગતી કરવી. જે પરમાણે સંઘના લોકોમાં
સહવારે ઈશ્વરનું સમરણ કરવાનો તેમજ સહવારે ઉઠીને ઠો
મસ અને ઠંડ વાલી ચીજોને જોવી. તેથી કરીને આજનુ તન
સારૂ રહેછે. નજર સારી રહેછે. ને જીવ સંતોષમાં રહેછે. એ.
માટે ઉઠતી વખતે આરસી, દહી, તથા ગાઈ વગેરે ચીજોને જો
જોવી.

ઝાડાનું સારૂં આવવું.- સહવારે ઉઠયાકે ઝાડે જવું
મેલ સાફ થયો એટલે તનદુરસતી સારી છે. એમ સમજવું.
કારણ આંતરડામાં વાયુ હોય છે. તે તથા પેટનું ભડવું તથા ત્યા
રે પણ એનો નાશ થાયછે. તથા અન્ન પાચન થઈને શરીરમાં

तोहीनो वधारो थायछे. कदाच न्हाडो साफ नहीथयोतो
पेटमां गडगडनेवो अवाज तथा दुखणु तथा कपारीनेवा
रोग पैदा थाअेछे. तथावायुनुं जोर तथा पीत्तनो वधारो थ
ईनें अगनी मंदपडेछे. ने कौवत ओछी थायछे. तेथीकरी
ने घणो अेक रोग पैदा थायछे.

पेसाब. — पेसाबनो अटकाव अेटले पेसाब करवाना
थया होईये तोपण नगानी अडमणने लीधे अगर कामनी
रोकाणने लीधे पेसाब करवाना थयाछतां नहीगयातो पे
साबनो अटकाव थायछे. तेथीकरीने पेसाब रेहेवानुं ठेका
णुं तथा पेसाब आववाना मारगमां शूळ, मूतरकछ्छ, मा
थानी शूळ, तथाशरीर जेमेनी तरेसुं तथा आंगळीपरनी
जाडमां अेटले जड थवानी नगोअे ओयायां करे अेवारो
गो उतपन थायछे. माटे पेसाब करवाना थया के तरत
पेसाब करवो. पेसाब अटकाववो नहीं.

न्हाडो. — न्हाडे फरी आव्या पछी हाथपग धोवा अेवुं
वैदक शास्त्रमां कहेलुंछे. अेनु कारण अेटलुंज छेके अेक
तो चोखाई रहे. बीजुं कारण अेत्थाणो घणां गरम छे. माटे
सहवारे हाथपग ताढापाणीअे धोयाथी आंजमानी
गरमी नती रहेछे. तथा गोळी अेमां धातुनुं रेहेवानुं ठेका
णुंछे तेनेपण ताढक थायछे. सबब हाथपग थंडा पा-
णीअे धोवा. आन्तरी भाग शोबेन ईकुत ऊना पाणी
अे धोवा. मोहोडुं धोयाथकी मोहोडानी अखी तथावा
स जायछे. ने जीभ तथा मोहोडामां रोग उतपन थतान
थी. माटे मोहोडुं धोववुं. अने ते केहेवीरीते धोवुं तेसाफ

जो· फण अथवा जेरनाझाडनु वेतलेसुमारे दातण लेवुं
अने दांते चावीने तेनो कुचो करवो· अने तेनजसनुं भुरणल
ईनें तेथीं दांत घसवा अेम करवाथीं ऊपर लखेला फाअेदा
थायछे· तथा दांतपण मजबुत थायछे· अने कोईतरेहनो
मोहाडानो रोगथतो नथी माटे सरवे लोकोअे अेपरमाणे
दातण करवुं· परंतु नवनवर, ऊलटी माथानीशूळ जेर
वारोग जेमाणसने होय तेओअे नमात्र अेवीरीते दातण
करवुं नहीं· मसरी लईने आंगळीअे दांत घसीने साफक
रवा·

जीभ·- ऊलऊतारवाने चीप सोनानी अथवा रुपानी
अथवा तांबानीं होवी जोईअे तेवजते नहोयतो आंबा
नापानरानी वगती दांडी लईने तेनी ऊल ऊतारवी तेप
ण नहोयतो पोंचा लांकडानी चीप अथवा पटी बनावी·
नें तेने ऊलऊतारवी अथवा कोगळा करवाने दांत घस्याप
छी जीभ घसीने कोगळा करवा· ते थंडेपाणीअे करवा· क
दापी नरा ऊनुं पाणी होयतो हरकतनथी· तेथीं कफनो
नाश थईने अन्न ऊपर रुची थायछे· हवे कोगळा जेणे
न करवा ते कहुंछुं· रगतपीत, क्षयरोग, मूर्छा, आंखनो
रोग, संग्रहणी वगेरे रोग जेने होय तेणे घणा कोगळा क
रवा नहीं· कारण ते कोगळा करेतो तेने अवगुण थसे· थं
डापाणीअे मोढुं धोवेतो मोहोडा ऊपरना जीप तथा आं·
खना रोगनो नाश थायछे·

आंजमांसुरमोआंजवानोजतन·- सुरमो आंजमां
आंतवाथीं आंखने कुजथाअेछे· आंजमां आगजल

तीहोय ते शारी थईने थंडक थाअ छे. तथा आंखना पोप-
णो वलगता होअ तो साफ थाअ छे. अने आंख शाफ त-
था नीरोगी थाअ छे. नजर शारी थाअ छे. अेटलो गूण
आंखमां सुरमो आंजवाथी थाअ छे. परंतु ते सुरमो के
वारे आंजवो अने केणे आंजवो ते रीत कहुं छूं. जे माथ
थी न्हाईने नाअेलो छे. तथा रातमां उजागरो थअेलो छे
तेणे शुरमो आंजवो नहीं. तेम रीते जेने ताव आवे छे तेणे
पण शुरमो आंखमां आंजवो नहीं. सुरमो आंजवो ते दा-
तण करीआ पछी सवारना पोहोरमां आंजवो. ते पछी
माथो धोईने नाहवुं नहीं.

आरसामां चेहेरो जोवानो गुण. — आरसीमां आप-
णुं रूप जोए अने ते जोतेन चालु होअ तो तेथी जीवने स-
माधान तथा संतोष थाअ छे. तथा खरवे काम करवानी उ-
मेद थाअ छे. अने मोडानो चेहेरो उतरेलो होअ तो ते
उपर धीआन करवानी ईच्छा आवे छे. वास्ते दररोज अे-
कवार पण आरशीमां चेहेरो जोवो.

श्रम. — अेटले मेहेनत करवाथी वायुनो नाश थाअ छे.
अने जठराग्नी प्रकाशीत थाअ छे. मेहेनतथी शरीर
कठण थाय छे. तथा तेहेने लीधे रोग थतो नथी. श्रम अे-
टले चालवुं. तालीम करवी, अगर बीजी मेहेनत करवी ते
थाअ छे. अने पुरुषना शरीरमां चीरीअन अेशीं वरश सु-
धी रेहेवाने मेहेनत शरेजो बीजो उपाय नथी. मेहेनत
करवाथी धातु सरवे काल मजबुत रहे छे. हवे जलहीनके
चारे थाअ छे ते कहुं छुं. जे पुरुषना कपाले तथा नाकना

संधी तथा सांजमां परशेव आवेछे· ते पुरुशमांनी थे जेरर-
हेछे· पुरुं जेर रेहेतो नथी— ते पुरुशोनी धातु शरीरमां वधे
तेणे पाजनलदीथी करवो· जमीने तुरत अशातरी साथे·
शंजोग करेतो काशश्वास अेटले दम पडीजअे तेरोग अ-
नेरगतपीत तथा जयरोग थाअेछे· तेवाशते जोजन करी·
आपछी शोपगलांबालवु· अेटले शरवे काम करवाने ते
हेनेछूटछे· अवगुण थतो नथी· शरीरने अतर वीगेरे शु
गंधीक पदारथ चोलवाथी मेहेनत करेलीते दुर थाअेछे·
अने थाक जीतरेछे· तथा कफ तथा वायुनो नाश थाअे
छे· तेवाशते आठ दीवशमां अेकवार पण सुगंधीतेल श
रीरने चोलवुं· ते तेल सुगंधी वालु छतां चोलुं कोईने न
मलेतो तलनुं तेल चोलवुं· काने कपाले कोडीअे पगनी
घुटी तथा तलीअे जरुर तेल चोलवुं· तेम करवाथी शरी
रमां पुशटी आवेछे· तथा शरीरमां तेज वधेछे· तथा था
क जीतरेछे· कानमां आठ दीवशमां अेकवार तेल मुकवा
थीं जेहेरो थतो नथी· कानमां चशका लागता नथी तेव
गर मोटो फाअेदो अेछे· जे पुरश आठ दीवशमां अेकवा
र कानमां तेल घालेछे तेने आंखमां कोई दीवश ईजा थ
ती नथी· तथा आंखनुं तेज कमी थाअेनहीं· तेवाशते आ
ठ दीवशमां अेकवार रातमां कानमां तेल मुकवुं· तेहेना गुण
थीं माथामां वेग लागता होअे तेपण शारा थाअेछे· न
हुने ताव वायु, शंग्रहणी, अेटले जाडानो रोग वीगेरे शा
रीरमां होअे तेणे तेल चोलवुं नहीं· कानमां तेल मुकवा
ने शरवे माणशने छुटछे·

नाहावावीशे. - एनाथी शुं फाएदो थाएछे. ते कहुं छुं. नाहावाथी नरा जगनीनुं तेज वधेछे. परशेव तथा आलश नतुं रहेछे. तरश तथा शरीरमां दाह एओनो नाश थाएछे. ताहाडे पाणीए नाहावाथी रक्त पीतनी शांती थाएछे. ऊना पाणीए नाहावुं एऊतम छे. पण घणुं ऊनुं पाणी नावाथी आंखने पीडा थाएछे. वाशते कोहीलुं पाणीए नाहावुं. स्नान करवानी पेहेलां नाहावानी रीत छे. पण अतीशार तथा आंखमां रोग, का ननो रोग, वाऊनो रोग, पेटनुं चडवुं तथा शली जम ए. रोगमानो कोई पण रोग होए ते पुरशो नमवा पछी नाहावुं तथा कोरडे लुगडेथी शरीर नुं छीलावुं. एरले शरीर नी घवडळ एछे.

लुगडा पेहेरवावीशे. - पीतांबर दोशाला तथा ला लपीतांबर एवशतरो पेहेरांछतां वाऊ तथा कफ एओ नो नाश थाएछे. ते लुगडां ताहाडना दीवशमां पेहेरवां तेन परमाणे धोलां तथा लघवां वशतरो ऊन्हालामां पेहेरवां तथा ओडवां तेथी पीतनाश थाएछे. रसमनु पुरु शोए मेलावशतर पेहेरवां नहीं. पेहेरेतो शरीरमां घवड तथा कफ़ो थाएछे. तथा रोगी माणस मेलावशतरो वा परेतो रोग वधेछे. मेवाशते शरवे लोकोए ने आपणने प रमेशवरे आपुहोए ते नवशतरो धोईने शाफ राजवां.

मंदन. - चंदन कपाल अथवा शरीर ऊपर लगाडवाथी दुरगंधीनो नाश थाएछे. तथा थाक, मुरछा, दाह, एओ पण नाश थाएछे.

इछा.— माणशोने इछा च्यार प्रकारनी उतपन थाय छे ते ओ कही कही थाय छे ते कहुं छउं. भोजननी, पाणीपीवानी, तथा उंघवानी अने अशतरीनुं शंग लेवानी एहेवी च्यार प्रकारनी इछा छे. तेमां भोजन भुख लागतां वार न मळे तो शरीरनी कौवत नती रहे छे. अने अरुची, थाक, आंखमां झांप, आंखमां तेजहीन पणुं, धातुनो दाह एटला रोगो थाय छे. वाशते भूख लागतां वार न वेला ए भाकु भाजरी ने हेनुं ने भोजन एटले जमवानुं न हो. ए ते ने तेणे तेज वखते तुरत जमी लेवुं. तेम करवुं ए घणुं शारुं छे. हवे पाणीनी तरश लागी छतां पाणी न पीवाथी गंळुं शुकाई जाए छे. कानमां बीगाड थाय छे. तथा होजरुनी अंदर पीडा थाय छे. उजगरो थयो होय तो बगाशां आवे छे. शरीर भारे थई रहे छे. तथा अन न्हेइए तेनुं-पाचन थतुं नथी, तेथी अनेक जातना रोग उतपन थाय ए छे. भोजन अपोरतं थासान एवुं जे प्रकारनुं छे. एवुं वेहमां पण कहेलुं छे. कारण पेटमां अन गयाथी नहरा अगनी शांतोश पामतो जठरने वधावे छे.

जमवानो वखत.— एक पोहोर एटले कलाक त्रण अथवा घडी ७ एवी जे वखतमां भोजन करवुं नहीं तथा-तरपछी जे पोहोर शुधी उपवासी पण रेहेवुं नहीं पेहेला पोहोरनो वखत नईने बीजा पोहोरनो वखत थोडो गया पछी भोजन करीए तो रसशारो उतपन थाय छे. अने जे पोहोर पुरा थया पछी भोजन करे तो ठउ अत हीन-थाय छे. भूखते वखत लागे तेज वखते भोजन समयनं

ઈને જમવું.

જમવાની જગા. — માણસોએ ભોજન તથા ઝાહાડે જવાનું એકાંત જગોએ કરવું. તેમ પરમાણે સ્ત્રીસમાગમ પણ એકાંત જગાએ કરવો તે ઠેકાણે કોઈ માણસ હોવું ન જોઈએ. જેટલા જમનારા હોય તેટલા જ લોકો જમવાને ઠેકાણે હોવા જોઈએ. નકામા માણસોનો હોવા ન જોઈએ. જમવાનું અન્ન. તથા જમવાની વખતે પાસે કોણ હોણ જોઈએ તે કહું છું. બાપ, મા, ભાઈ, સગાં, તથા રસોઈ કરનાર હંસ, મોર, ચકોર, એટલા પાસે હોય તો હરકત નથી. હવે જમવા વખતે કોણ પાસે ન જોઈએ તે સાંભળો. હલકા સ્વભાવનો, ભીખારી, ભૂખ્યો, પાખંડી, રોગી, એવા માણસો તથા મરઘાં, સાપ, કુતરો, એઓની નજર અન્નઉપર પડે તો તે અન્ન શરીરમાં વીકાર કરે છે. તથા તનદુરસ્તી બીગાડે છે. એવું વૈદશાસ્ત્રનું મત છે.

જમણ કેવી થાળીમાં જમવું. — સોનાની થાળીમાં જમ્યા હોઈએ તો શરીરનો વીકાર જાય, રૂપાની થાળીમાં જમીએ તો પીત્તનો નાશ થાય. પરંતુ કફ વાયુ ઉતપન થાય છે. કાંસાની થાળીમાં જમીએ તો અન્નઉપર ભાવ વધે છે. પીતળની થાળીમાં જમે તો કરમ, કફ, તથા શૂળનો નાશ થાય છે. લોઢાની થાળીમાં જમે તો સોજો, કમળો- એનો નાશ થાય છે. પથર અથવા મરોડીની થાળીમાં જમે તો કહીંન ગુણ થતો નથી. પરંતુ માટીના વાસણમાં અન્ન રાંધ્યાથી શુદ્ધ થાય છે. પાણી પીવાને ત્રાંબાનું અગર માટીનું વાસણ હીત કારક છે. કાંચનું વાસણ-

स्वादु छे. पण केहनी पचावली जमवाने सर्व माथी. ठीक मछे.

जमवानीरीत.– पहेले मीठी चीज खावी. पछी वच-मांखारी तीखी एवी चीजो खावी. छेले कडवी तुरी चीजो खावी. परंतु ज्यारे पदारथ मों खाला खाराना अगर मीठा जमवानी आगाणि नखावा. पछी थी खाधा होयतो पेट-मांवी फार करे छे. जमवानी जते खाजरी रोटली ने कढी-खावुं होयते खाईने छेवटे दहीं अथवा छाछ अथवा खाटो पदारथ खावाथीं कोवल वरे छे. गल्यो पदारथ खाईने ठि-परथीं पाणी पीवुं नहीं. दश पांच केटलो एकु वखत नवाढे-वो पछी पाणी पीवुं.

अन्नकेवीरीते खावुं.– अन्न गरम गरम एटले ठिनुठि-नु खाधाथीं जोर कुमती थाय छे. ताढुं अन्न खाधाथीं अ-न्नो पेटमां जेटलो रस थवो जोईये तेवो थतो नथी ने भुखी-नुजड करे छे. शरीरमां आलस तथा जेयेनी ठीतपेन था-य छे. घणा नलइनभी एतो मुरछा आवे छे. घणीवार न-मवा लागे तो कोईतराहनो फायदो थतो नथी.

जमतां जमतां बोलवुं नहीं. बोलीए तो कदाच कोको-ळीनी दायाय छे. अने जोईये तेहवुं अन्न मोहोडामां च-वातुं नथी. माटे बोलवुं न नहीं. आ एक स्वरश रखातो छे

अन्नतथापाणीनुंपरमाण.– कोठाना बेभाग अ-न्नथीं भरीने त्रीजो भाग पाणीथीं भरवो. तथा चोथो-भाग वायुनी आवजावने माटे खुल्लो राखवो. कदाय अ-न्न तथी पाणी पीधुं तो अन्न ने परमाणे पाचन थवुं जोईये

तेम थतुं नथी जेमाटे पाणी घणुं पीवुं नहीं.

तरस.— तरस लागेली होय तो नमवुं नहीं. भूख लागे-
ली होय तो पाणी पीवुं नहीं. तरस लागेली होय अने नमे-
तो पेटमां दुखणानो आजार थायछे. भूख लागेली छतां
पाणी पीए तो जलंदरनो रोग थायछे. माटे जो तरश लागेली
होयतो. थोडो गोल साकर वीगेरे थोडी खीने जाईने पाणी
पीवुं. अथवा भूख लागी होयतो जमीने पाणी पीवुं. दुध
खावुं होयतो पेहेले जमीने पाणी पीवुं पछी दुध पीवुं ते सा-
रा पाचन थायछे.

पान खावावीशे.— पान केवी रीते खावुं तेनु प्रमाण कहुं
छुं. सुईने उठीआ पछी तथा स्त्री संभोग समये, नाहा
वा पछी, तथा भोजन कर्या पछी, जडाईने वेजते, तथा स
भामां जतीवखते जे समये पान खावुं. कारण जेमां गुण
तीखो, गरम, रेचीकर, कडवो, तथा खारो जे हेवा गुणो छे
ते रकतपीतने तथा धातुने वधारेछे. तथा मोहोडुं साफ र
हेछे. शिवाय दांतनो रोग तथा कोटनो रोग थतो नथी परं
तु भूख्या होईये तो पाननुं बीडुं खावुं नहीं. कारण पित्त श
रीरमां घणुं थायछे. ते ते परमाणे पाननुं मुख तथा डींट
तथा आगलनो थोडो भाग तथा मधीयभागनी नेशो ते
काहाडीने पान खावुं. तथा बीडुं खाती वखते, बीडु खाधा
पछी जे वार थुंकी नाखवुं. ते घणुं तीखुं छे. बाशते वीष
कारक छे. माटे जेडवार थुक्या पछी बीडुं खावुं. ते माण
शने ताव आवे त्यो होय तथा नेणे रेच लीधो होय त
था भूख लागेली होय तेणे जोए पाननुं बीडुं खावुं नही

સોપગલાંચાલવાથીફાયદો.-- ભોજનકર્યાંપછી સોપગલાંચાલવું.તેથી અન્ન પાચન થાયછે. ઉંઘ તથાઉ જર અને સુખ થાય છે. જમીને જે પુરૂષ બેસી રહેછે તેનું પેટમોટુંથાએછે. જે પુરૂષ જમ્યાપછી તરત સુવેછે તેહનું શરીર પુષ્ટ એટલે જાડું થાએછે. અને જમ્યાંપછીને દોડેછે તેનું આયુષ કમી થાએછે. વાશતે ભોજન કરીને સોપગલાંચાલવું એરીત ઘણીઉત્તમછે.

સુવાની જગો.-- ખાટલો તથા પલંગઉપર નીદ્રા કરીએતાં ત્રીદોષ એટલે વાતપીત્ત અને કફ એઓનો નાશ થાએછે. તલાઈઉપર સુએતો કફ તથા વાયુનો નાશ થાએછે જમીનઉપર નીદ્રા કરીએતાં તથા લાકડાના બાંકઉપર નીદ્રા કરીએતાં વાયુનોજોરથાએછે.

દીશાઓઉપરથીવાયુનોગુણ.-- પુરવદીશાનોવાયુભારેતથાગરમછે. પિત્તતથાલોહી એઓને ઉતપન્ન કરનારોછે. તથા વાયુ પણ કરેછે. અને મેહનત કરનારાઓને તથા કફ અને શોષ જેરોગ થએ ત્યાં માણસને સુખ કારકછે. દક્ષણ દીસાનોવાયુ મધુર તથાહલકો તથા કફપીત્તનો નાશ કરેછે. શરીરમાં જોર વધારનારો તથા ઠંડો તથા જલ વધારનારો છે. તથા આંખને સુખકારક તથા વાયુ કરતો નથી. વાશતે સરવે દીશાકરતાં દક્ષિણ દીશાનો વાયુ ઘણો સારો છે. અને જે કોઈ પુરૂષ હવા ખાવાને જાએછે. તેણે દક્ષિણ દીશાનો વાયુ આંગઉપર લેવો. તે શરીરને સુખ કરેછે. તથા સરવે રોગનો નાશ કરનારો છે.

પશ્ચિમ દીશાના વાયુનો ગુણ. — એ દીશાનો વાયુ જલનો વધારનારો તથા હલકો છે. તથા ઊનો પણ છે. મેદ એટલે માંસનો નીમેતો ત્યાગ તથા પીત્ત તથા કફ એઓનો નાશ કરે છે. વાયુને વધારે છે. ઊત્તર દીશાનો વાયુ ટાહાડો તથા રોગનો વધારનારો છે. તથા વાયુનો પ્રેરશરીરમાં કરનારો છે. તેને નાકુ[illegible]ત કરનારો છે. તે પુરૂષને હવા ખાવાને નવું હોએ તેણે એટલો વીચાર કરીને હવા ઊપર ગયાં છતાં સુખ થાશે. વટોલીઓ એટલે તોફાન એટલે ચ્યારે દીસાનો વાયુ આવે છે. તે વાણી રોગનો વધારો કરનારો છે. એજ ચ્યીત સમજવું

પંખા. — તાડના પંખાનો વાયુ કફ પિત્ત એઓનો નાશ કરનારો છે. વાંસના પંખાનો વાયુ રક્ત પિત્તનો વધારો કરનારો છે. લુગડાંના પંખાનો, મોરના પિછાના પંખાનો તથા નેતરના પંખાનો વાયુ શરીર ઊપર લીએલો ઘણો સુખકારક છે. કોઈપણ રોગનો વધાર કરતો નથી. તથા કોઈપણ રોગને ઊતપન કરતો નથી.

દિવસે નીદરા. — દિવસે નીદરા કરવી નહીં એ પરમાણે વઈદક શાશતરમાં લખેલું છે. એવો નીયમ છતાં ઘણો ફરનારો તથા બોલણીય કરનારો, તથા ગાડી ઘોડા ઊપર બેસનારો, અતિસાર થએલો રોગી, શૂલ, શ્વાસ, શક્તિહીન થએલો તથા રાતમાં ઊજાગરો કરનારો એવા પુરૂષોને નીદરા કરવાની છુટ આપેલી છે. તે પુરૂષની નીદરા જાગતર છે એટલે અરધો ઊંઘમાં ને અરધો જાગતો છે તે દીવસે અથવા રાતમાં ઘણી નીદરા કરે તો એ પણ રોગ

ाीतपन थतोनथी. तेन परमाणे पेरमांपणअन सारीरी.
तेरेहेवासारुं त्मोनन कर्यापछी भीय त्मासण करवुं. पान
नुजीडुं जावुं. सारीवस्तु हाथ मांनेवी, मनने आनंदमां
राजवुं अने सारा सुगंधी पदारथ वापरवा, तथा ननरे
सारुं वस्तु नेवी.
थालवुं. – मारगे घणु थालवाथी कई तथा कोमलतानो
नाश थाअे छे. अने जाग जगीचामां ईाथी शरीरने सुज
थाअेछे. जस तथा तेज तथा आयुष्यने वधारे छे. यारा
ते ओन सुजशारुं धनवान तथा श्रीमान तथा राजाओ
जाग जगीचा करीने ते जागमां सरवे लोकोने ईरवानी
परवानगी आपे छे. कोईपईसावाला लोक देवालय.
जांधीने तहां जाग जगीचा पण तैयार करीने तेनो उ
पयोग करे छे. देवदरशन करीने जागमां ईरे छे. ओटले
उपरथाले लागुणनो लाभ थाअेछे.
पगडीपेहेरवाथी ईाअदो. – पगडी अे तेजमां वधा
रो करे छे. तिमा रानो वधारो करे छे. कई तथा वायुनोना
श करे छे. पण पगडी हलकी नेईअे. ने भारे होअे तो
पित तथा आंजना रोग उतपन थाअेछे.
पगमां जोडो. – पगमां जोडा अथवा मपज पेहेरवाथी
आंजमां गरमी थतीनथी. जोडो न पेहेरवाथी आंज
मां गरमी तथा पगमां कानरा वीगेरेनो रोग उतप-
न थाअेछे.
नीति. – त्माहार नतीयजने हाथमां सांकडी लेवी. न
डकामां नवुं होअे तो छतरी यईने नवुं. तेथी आंजमां

पीडा तथा माथा मांथुं उनीतपन थतां नथी. धुमाडो थअेल्यो होय तहां बेसवुं नहीं. कारण के आंख बीगडी जाअे छे. दुसमन पासे बेठेलो होअे तो तेथी दुर रेहेवुं नहीं तो त्योहीं क्रोध करीने बीगडे छे. पाणीमां पोतानुं रुप जोवुं नहीं. तेमाथी. निसतेज थाअे छे. नागा अेटले वशतर वीना पाणीमां पेसवुं नहीं. शरीरनी शरीरनी शिरा ढीली थई जाअे छे. रातरे दही खावुं नहीं. तेथी परमीयानो रोग उतपन थाअे छे. भोजन मांमीठुं, तथा मगनी दाल तथा घीई, तथा साकर अेमानी अेक पण चीज अवश्य जोईये. तेथीं अन्न नो रस उत्तम थाअे छे. परका माणशना मन दुखववुं नहीं. दुखवे तो पाछळथी पोताना मन मां संताप थाअे छे.

आपणे शरवे लोको करतां सुजी छईअे अेवुं अभीमान करवुं नहीं. कारण महउतपन थाय छे. नग्नतापणुं राजवुं. नदीमां तरवा न जवुं नहीं. कारण पाणीनी म्यालक्षणमां जडलाई जाअे छे. तेथी देहने मेहेनत पडे अने वीकार थाअे छे. पाणीमां जुना वाहाणमां तथा नठारा पथ्थर उपर बेसवुं नहीं. तेथीं पेटमां धाशानी थईने आंतरडीओ कुलीजाअे छे. नाकमां आंगली घालीने घसवुं नहीं नाकने ईजा थाअे छे. माथा उपर भार लेवो नहीं. कोकुहलकु थाअे छे. घणो भार लेवो होय तो खांधा उपर लेवो. दुशमनना वगनुं पण खावुं नहीं कारण संशय थाय अने जीव चींतामां पडे छे. अने रोग पेदा थवानो समय आवे छे. स्त्री उपर हरेक पुरुषोअे विशवास करवो नहीं. वेशी आविना तेनी मरजी पर माणे सुवाने परवानगी आपवी नहीं. अेवी

वरीतेचालवुं तेथी शरीरने सुख थायछे. वीमारी कमी थशे. वाशते एमानी तेटली आपणथी थाय ते तेटलीरीत लईने वरतवाछतां आयुष्य नीसमय वधेछे.

हवेरातनीवरतणुकवीशे.

रात्रे स्नान न करवुं ते पेहेले पोहोरमां करवुं ने कांईक क मीकरवुं. तेथी अजीरण तथा वायु थतो नथी. तथा त्यारे अन्न भारे खावुं नहीं. प्राणी मात्र ते दररोज स्त्रीनीईच्छा थायछे. पणईच्छा थईछतां घणा दीवश रेहे तथा जाय न हीमळीनहोयतो धातुनो बिगाड थायछे. तथापेटमां वा युगीनपन थायछे.

स्त्रीओनो विचार. - जापडी सोळ वरसनी थाय त हांसुधीं बालक गणाएछे. बत्रीस वरसनी थाय तहांसु धीं जुवान. पचास वरसनी थई एटले घरडी तारपछीते हेने कामभोग करवानीईच्छा रहेतीनथी. जुवान पुरुष प्रौढ एटले तेथी मोटी स्त्रीनीसाथे संभोग करवाथी जुवा नपणमांज वेहेलो घरडा थाएछे. जाडी जे अवस्थावाली तेतरुण तथा बाळा एनेज लायक छे.

ताजुं मांस खावुं, उना पाणीए नहावुं, नवुं अन्न दुध, तथा घीई साथ खावुं. सोळ वरसनी स्त्री थाय तेना संभोग ते उत्तम छे. तथा जल वधारनारी छे. छ माठां ले कहुं छउं. वासी मांस, ताजुं दही, वडघरडी स्त्री, सवारनो तडको, तथा सवारे स्त्रीसंभोग तथा उंघ ए छ प्रकार आयुष्य कमी करनाराछे. एवातमां सरवलो होधरे ध्या न आपीने तरतवुं.

स्त्रीसमागम.– स्त्रीसमागम त्रण दीवसमां एकवार करवो. तेजथी शरीरने सुख थाय छे. एहेवो सुश्रूतनो मत छे. तथा आठ माश्रोण शे स्त्री ब्रसुस्त वरज्जवी.

समागममां स्त्रीवरज कइ करवीते कहुं छउं.– दूरजे ढेली, काम रहीत, मेली तथा अणगामी. पीमरे मोहोरी रोगथएली, तथा जोड वाली गरभीणी, तथा अहेवा ई करनारी, योनीरोगथी पीडीत, एहेवी स्त्री साथे समागम करवो नहीं. करेतो रोग उत्पन्न थाए. कोईवजत गरभीणी स्त्री पांच मास लगी भोगववी, पण छठा मासथी वरजवी, दूरजेहेली स्त्री भोगवी होयतो आंजमां घणी तरानो वीकार थाएछे. स्त्री समागम कर्यां पछी कहांउ पाओ कउ जत घटे नही ते कहुं छउं. नाहावुं तथा दुधमां साकर नाखीने पीवुं तथा सेरडीनो रस तथा खांड वीगेरे. तेथीने तेथी करेलो पदारथ तथा नीद्रा ए ओ शरीरने हित कारक छे.

स्त्री साथे अति संभोग.– घणा संभोग करनारा पुरुषोने पेट मांसुल, तथा खांस, तथा दम, तथा तिस तेनप णुं, पिंडरोग, तथा क्षयरोग, वीगेरे अनेक तरानो रोग थाए छे. वासते त्रण दीवसे स्त्रीसंभोग करवो. एत मारग उत्तम छे. हरेक वजत धारण तथा दीवसमां अथवा सवारे तथा सांजे दीवा वजत तथा बपोरे एवेलाए संभोग करवो. घणुं नीपुं काम छे. अने एनाथी शरीरनो नाश थाएछे. तथा जलक्षय थईने अनेक जतना रोगो उत्पन्न थाएछे.

પ્રાતઃપાન. – એટલેરાતનાપેહેલાપોહોરમાંસુમારેપા
સેરપાણી ટાઢીમુકવું. અને પ્રાતઃકાલમાં કોગળો કરીનેપી
વું એવું જે કોઈ કરેછે તેહેનું આઉશ વધેછે. પણ સવારે સુરજ
નોઉદેઅથતીવખતે પીએતો તેહેને પણ પ્રાતઃપાન કહેછે
પણ તેહેનોગુણનથી એને ને વખતે વખત સવારે જલપાન
કરે અગર પારણીપર અણવાગતે એટલે રાતના ચોથાપોરમાં જ
લપાન કરેતો ફાએદો ઘણો થાએ તે કહુંછઉં. અરશ વાત
શ્વાસોલ્મ, સંગ્રહણી, તાવ, તથા જલોદર, ઘડપણ, કોઢ,
તથામરજીની ઘરમી, મૂતરકૃછર. આંખનોરોગ, કબજ રહી
ગએલી હોયતો, પેટમાં વાયુ થાયતે, એસરવે રોગ જાયછે. ના
કેજલપાન કરેતો બુધ્ધીમાન થાયછે. કોઢ હોયતો જાયછે.
હવે પ્રાતઃપાન કોણેન કરવું તે કહુંછઉં પેટફુલેલું હોએ તથા
અરકડી, તથા ડકે તથા ઉદર વરધી એહેવો વિકાર તેહેને હોએ
એ તેહેને પ્રાતઃપાન વરજવું.

એપ્રમાણે દીનચર્યા તથારાતરીચરી આસંક્ષેપેકરે
લીછે. વાસતે જેહેને સુખની ઈછ્યા હોયતો તેને એપરમાણે
વરતણુક કરવી.

રોગનુંનામતથાતેનીઉપરઉ
પાય.

કહાંરોગનુંસું નામ તથા તેઉપર સું ઉપાય તેની
વીશોવીગત.

ઉપદંશતથાગરમી. – એટલે સંયોગથીઉપજનારો
રોગછે. પરમીયો એટલે ઈંદરીયમાંથી પરૂ વેહેછે તેને વેહ

कशास्त्रमां परमीओना भेद केहेछे तेवीस प्रकारनो केहेलोछे. पण अनुभवमां आवेलातो प्रकार च्यारछे. अेक दरदोल पेशवहीनें धोतिआनें तथा पेहेरेला लुगडांनें डागपडेछे. जीओ मुतरतीवखते तखत लागीने पिसापथाअेछे. तेथी लुवघणा दुखीथाअेछे. कंजर दूखे, ताव आवे, सरीर दुखे अंगमां दोष उतपन्न थाअे, चेन पडवाहेनहीं. तीओ सालपरमीयो ईंद्रीयमाथी लोहीपडे अने वेदना तडजलाजे तेन प्रमाणे थाअेछे. चोथो तंतुभेद अेटलेपी साज करती वखते प्रथम सूतर बेहेवो लागनीकले तथा मूतरीरहयोपछी अेक अथवा बे बुंदापडे तेनुनाम तंतुपरमीयो अेना च्यार प्रकारना भेद जोवामां घणा आवेछे.

अेओउपर ने नीचेउपाय केहेलाछे तेन जात वीसवरस अेकसरखा अनुभवेलाछे.

प्रथम पडुं वेहे तेउपर उपाय. — गरमीलोरोग थअेलाने न्हाडोसाइं थवासारुं, दरदोल रातरे जाल हरडानुं चुरण अेक तोलो गरम पाणी साथे ओक मास लगन पीवुं मेथीनो पालो वजन तोला २ घाबो काथो वजन तोलोशा तथा सोनामुखी वजन तोला २ साकर वजन तोला २ अेटला ओषधोलावीने अरधो शेर पाणी घालीने काहाडो करवो, अने तेहेनो आठमो भाग राखवो तेसवारे तथा सांझरे जेवखत पीवो कोईपण प्रकारनो परमीयो थअेलो होय तोपण मटेछे. अेमां चेहना मतनी जीसकुल नथीर नहीं.

(२) हरडां, बेहेडां, तथा आमलां, एत्रण मीलीने त्रि-
फला कहेछे. तेत्रीफला माथी बीज काहाडीने वजन आगतो
ला तथा राजपुरीहलद एकतोलो एहे चार तोला
लईनें तेमां एक सेर पाणी नाखीने उकालवुं, पासेर पा-
णी रहे पछी अरधो भाग काहाडी लईने तेमां शिलाजत
वाल२ तथा पथरीयो, लुणालोद, वाल२ नाखीने जे
वोजत पीवुं तेथी परमीयो जाय छे. अने ए जे ओषड चा
रपरमीयां उपर उपयोगी छे.

तडजीओ परमीयो. – तडज वाला परमीओ थाजो
एटले प्रथम जुलाब लेवो. अने मलसाफ करवो. तार
पछी मशाकसी काला जनुर सुमारे तोला२ ले लईनेते
मांना बीज काहाडी नाखवा अने पाणीमां बोहोलवुं
तथा तेहेनुं पाणी गालीनें पीवुं एटले ईदीयनी तडज
जंघाया जे छे.

बीजो उपाय. – करमहीना जहाडनुं मूल ताहाडा पा
णीमां एकतोलो घसीने सांजरे तथा सवारे जेवोजत
पीवुं सात दीवस पीएतो परमीओ जाय.

त्रीजो उपाय. – नेहेरी नारी एलजर घोतोलो वजने
पाणीमां घसीने पीवुं. जे ओशाडो शवारे तथा शांजे जे
वोजत पीवुं एथी सात दिवसमां गुणथाओ छे.

चोथाउपाय. – मंदननुं तेल दस टीप पाणीमां नाहदी
पांपीएतो आठ दीवसमां परमीओ जाओ छे. एपारत
कडजीआ परमीआनो ओशधो छे.

लालपरमीआनो उपाओ. – सापरना जहाडनी

छालनोरस काहाडीने खवखत तोलो १ तथा तेमां साकर
तोलो अेक नाखीने दीवसमां अेक वखत पीवो तेथी लास
परमीओ जाय छे.

बीजो उपाय.— गलवेल जांडी ने थोडुं पाणी नाखीने
ने तेहेनो रस काहाडवो. तेमां घूप नवटांक तथा साकर तो
लो १ अे प्रमाणे खवखत पीवो अेओशड दिवश मांअे-
वखत अे प्रमाणे सात दिवस लगन पीअे तो लासप
रमीओ जाय छे

तंतुपरमी आणि परउपाय.— अे घणो कठण छे. अे
थी छोकरां वेहेलां थतां नथी. तथा ओशड थोडा दीवश
करे तो जतो नथी. अेहेवुं वेदना अनुभवमां छे. अे वाश
ते नलदीसाइंथ वासाइं उपाय प्रसिध करुं छउं. अेनो
अनुभव घणे लोको अे लेवो तथा जेहेने अे रोग होय
तेने पण अे ओशड जरुर लेवुं अे ओशडमां घणो ख
रच नथी पण मेहेनत छे.

ओशड केलानो खार अेटले नापोडी आ केलानी.
लाकडां तेवखते कापीने सुकववुं अने कुटीने खार क
रवो. तेने केलानो खारो केहे छे. तथा कुंकणमां रेहेना
रा लोको तेनो खार करीने उपवास साथे करी राखे छे. ते
नी पुरी तथा पोळीओ विगेरे पदारथ करे छे. ते खारो व
सई प्रांतमां तैय्यार मळे छे. ते तथा जीरुं कहाडीने कु-
टवीने तेहेनुं चूरण करीने तथा तीळ थोप मेळीने चु
रण करीने समभाग लईने अेक ठाकरां पछी सवारे त्रण
मासो तथा सांजे त्रण मासो ताजा दुधमां पीवुं तेथी

તંનુ પરમીયો જંમીન નજેછે. એ આનુભવથી કહુ છઉં.

ઉપરદંશ રોગ. — જેર લેઠે દીઆ ઉપર નાની ફોલ્લી થઈને ફુટેછે. તથા તારપછી ચાંદી પડેછે. તથા ચામડી નરઈને તેઠે કાણે નજમ પડેછે. અને સોજો આવેછે. તેમે કોઠે ચાંદી તથા ટાંકી કહેછે. એઉપર જચીત ગુણ પડે એવું ઓશાડ નીચેસ જાંપરમાણે

(૧) નારીએલનું મુઠેલ તેલ તથા તેનોરસ કાઢીને ચુલાઉ પર ચાસણમાં મુકવું અને ઉકાળવું તથા તેહેનુ ને તેલ નિકલે ને તથા સુકાંડો પરો પાણી માંઉ કાઢીને તે તેલ ચોપડવું તે-થી નરમ પડેછે. તારપછી સંજળુ વાટીને તેના ઉપર લગાડવું એમ માણે એક દિવસમાં ત્રણચાર વખત ચોપડે તો ત્ર-ણ દીવસમાં ગુણ આવેછે.

(૨) ઉંડીનું તેલ લઈને તેમાં રાહાલ મેલવીને જલમાં મુંટવી. તેનો મલમ થાએ તહાંસુધી તેલ નાખવું તે મલમ-સવારે તથા સાંજને ત્રણ દિવસમાં જેવખત પ્રમાણે પટી મુકવી. તથા તે વારે પટ્ટી કાહાડવી હોએ તે વખતે ગરમ પાણી થી ધોઈને સાફ કરવી. તારપછી જીલ પટ્ટી મારવી એમ માણે કરવું. એ ઓસડ સાત દિવસ કરેતો સારા થાય છે. પેહેલે ત્રણ દીવસ પરૂવેહેછે. તાર પછી નજમ સારી થાએછે. અને પથ્ય કરવું પડતું નથી.

(૩) ચોખો કાથો પાણીમાં ઘસીને નજમ ઉપર લેપ કરવો તે પાણીમાં ઘસે તો હોએ તે પાણીમાં આમલી ચોલીને કાપડે થી ગાલીને લેવું તથા તે પાણીમાં કાથો ઘસવો. અને તે ઉપર ચોપડવો એટલે નજમ સારી થાય

(૨૧) જોને જાયેલો હોએ તો ઈસેસનો ધુમાડો લેવો.

જંઘ થએલા હોએ તો તેની ઉપર ઉપાય.

જંઘ એટલે કાંગના ગાંધામાં ગાંઠ થાએ. તેના જોરથી તાવ આવે છે. ચલાઈ સકે નહીં. ઠણકા લાગે છે. તેથી દુઃખ ઘણું થાએ છે. વાસ્તે તે ઘતીવજતે ઊંદરાના ઝાડનો ચીડ તથા ગૂગલ તથા કાળુના બીજ ઘસીને લેપ કરવો. તેથી ત્રણ દિવસમાં ગાંઠ બેસી જાએ અને ગુણ તાબડતોબ થાએ છે.

(૨૨) જંદુકનો દારૂ તથા ગુવાર એ બેપીલે લઈને પેહેલાં ગુવારની ફણગો વાટીને પાણી લાવો. પછી તેમાં જંધુકનો દારૂ નાખીને ઘોલીને દારૂના ગુવારના લેપમાં મેલવીને મુલાઊ પર મુકવો અને લેપ થયા પછી જંઘ ઉપર ચોપડવો. અને જંઘ ઉપર સેક કરવો એટલે ગાંઠ બેસી જાય. દારૂ ગુવારના લેપમાં મેલવતી વખતે બલતું કમીરા જવું. નહીં તો દારૂ સલગી જાશે.

(૨૩) એ બેઉ પાયથી સારી નથાએ તો મરગીના ઈંડાનો રસ તથા સીંદુર એને બેનવું. અને તેહેની પટી મારવી. તેનાથી ગુણ આવે છે.

(૨૪) જંઘ ઉપર નલો મુકાવીને લોહી કાહાડી લાવવું તથા તે ઉપર લેપ કરવો. તે મધ તથા બંધુ ફોડવાનુ દારૂ કાંપનો તથા લીંબુનો રસ એ મેલવી ખલમાં ઘુંટીને લેપ કરવો.

(૨૫) કપાસના ઝાડનો મૂલ લાવીને તાહાડા પાણીમાં ઘસીને ચોપડવું સરવે જંઘો સારા થાય એમાં સંશય નથી. એ રોગથી માણશના આંગળી પર વિસ્ફોટકના સરખા ફોલા

થાએછે. તથા ચામડી જગડે તથા કોઈ વખતે સાંધોપણ ફા
ટેછે. અથવા ચામડી જીગડીને કોડથએલો હોએ એવુંશ
રીરથાએછે. એઉપર ઉપાય.

(૧) ગુલાબની કલી સુમારેતોલા ૨ સુધી. પાસેર દુધમાંસી
ઝવવી. અને બરોબર સીઝી એટલે તે દુધગાળવું તથા કુચો
કાહાડી નાખવો અને તે દુધ રાતરે પીવું. તેથી એકવીસ દિ
વસમાં સરીરની ચામડી શરવે પ્રકારે સારીથાય તથા સરવે
ગરાનીગરમી જાએ એ દૂધથી દસ્તને જુલાબથાએ.--
પણ વખતે કોઈને એટલાએ જુલાબ નથાય તો ગુલાબની
કલી તોલા ૨ કહેલી છે તે અડીશા તથા ૩ ત્રણ તોલા સુ
ધી લેવીથી જુલાબ થશે.

અતિસારરોગઉપર ઉપાએ.

અતિસાર એટલે ખાધેલું અન્ન નહી પચીને જુલાબ
થાએછે. તેહેને અતિસાર કહેછે. વૈદકસારમાં ૬ પ્રકાર
ના અતિસાર કહેલાછે. પણ આગ્રંથમાં અનુભવથએ
લા એહેવા ત્રણ પ્રકારના કહુંછઉં. અતિસાર, ત્રાસઅ
તિસાર, તથા આમઅતિસાર એહેવા ત્રણ પ્રકારના અતિ
સારછે તેહેના મીનો અતિસારથાએ તે વખતે હાત પાય
ગલાયછે. અને ગોટલા આવેછે. પેટમાં ડુંટીના નીચેના
ભાગમાં દૂખેછે તથા ચુકલાગેછે. તરસ લાગેછે. ઝાડે
ફરતી વખતે દુરગંધી વાસો અને પાણી સરખો જુલાબ થા
એ તેહેને અતિસાર કહેછે.

અતિસારઉપર ઉપાએ.

તેહેને અતિસારથયો હોએ તેહેને ત્યારે અન્ન ખાવા

आपवुं नहीं. अने पेरमां दुखतुं होय तो तेसेकवुं अने आंबा
ना झाडनी छाल तथा जांबुडीना झाडना छोडां तोला २ ओ
प्रमाणे लईने अरधोसेर पाणी नाखीने उकालवुं अने आ
ठमो हिस्सो रहे त्यारे पीवो तेथी झाडनो गंगासर जो प्रवाह
चालतो होय तो बंध थाय जे ओशड एक दिवसमां त्र-
णवार लेवुं.

(२) कडुना झाडनो मूल लईने ताहाडा पाणीमां सुमा
रे एक तोलो घसीने एकवार आपवुं एम प्रमाण एक दिव
समां त्रणवार आपवुं जेथी अतिसार बंध थाय. पथ्य-
मधुर अने हलकुं एहेवुं अन्न खावा आपवुं.

लाल अतिसारनुं लक्षण एटले परीक्षा.— झाडा
साथे तथा पछेथी झाडो लाल थाय, माथुं दुखे, शरीरनो रं
ग झांखो थै जाय, नाडी वेगवत थईने आंखे अंधाई आवे-
अरुचि तथा अन्ननो अभाव थाय तेना उपर उपाय.
लाल अतिसारवालो मांदो मनुष्य ने तलेलुं तथा आहारे
अन्न खावा आपवुं नहीं. ताहाडो तथा उन्हो एहेवो मध्य
म पदारथ खावा आपवो. ओशड डांडेलाछोडां तथा जी
नापत्रां एहेनो काहाडो करीने आपवो. तेथी लाल अति
सार बंध थाय. दर एक ओशड वजन मां तोलो १ ए
क एम प्रमाणे पीवुं. तथा अरधोसेर पाणी नाखीने तेने
उकालीने आठमां भाग रहे त्यारे ए काहाडो ते जेवुं ज
त पीवा आपवो. कोईवखत डांडेमनां छोडां न मले तो अ
नलां जिल्लीना पत्रानो काहाडो करीने आपवो. तेथी प-
ण गुण थासे. नेहेने झाडाना मारगे जो होठ पडे छे. अ

नेगुण नही थाअे तो तेहेनो उपाय तलनुं तेल तथा कडुनु
तेल सुमारे अेक मण अने माणअनहानुं तथा मोहोटुंहोअे
तो तेम माणे तेल लईने अेक वासणमां तथा पातेलामां अ
थवा पिपमां नाखीने तेमाणशने अेटले लाल अतिसारवा
ला माणशने नगो करीने बेसाडवो तथा तेहेने तेलमा अे-
ठा पछी ते वासणमां तेल होअे ते वासणमां तेहेनी कुंजरणि
पर आव्युं जोईये तेथी अेक कलाकनी अंदर लाल अतिसा
र बंध थाअे तथा अेक दीवसमां बेवार बेसाडवो तेथी सा
रो गुण आवशे आ जथीत अनुभवथअेलो गुणछे

३ जो उपाय — उपर लखेला उपायथी गुण नही आवे-
तो तथा आ उपाय करवाने अनुकुल न आवे तो बसबस-
नी डीडवां लावीने सीजववां अने गरम कापड अेटले उन
थी वणेलुं लुगडुं लईने ते तेलमां भीनवीने लाल अतिसा
रवाला रोगीने डुंटीथी गुदलगी सेक करवो तेथी लाल अ
तिसार बंध थाअे अेमां संशय नथी माकडहाडुं अेटले
कंमरथी कांधेकनीचे होअे छे तेहेने माकडहाड केहेवामां
आवे छे

आम अतिसार — आम अतिसार अेटले थोडो थोडो
मल पडे, पेट मांहुबे, तथा हुबवानी साथे ब्हाडानी शंका
थाअे छे गयां पछी फीणवालो अेक जेरीणा तथा थोडो-
ब्हाडो आवे छे पछी कछेक वखत गयां पछी फरीथी जीलुवा
र हुबे छे तथा पेहेलापेठे ब्हाडो बेसुं पडे ब्हाडानी लगोअे
अणगमले, हाथ पग हुबे आंखमां आग बले, अइथी था
अे, तथा ताव पण आवे अेहेवा लक्षणो आम अतिसार

मांथायछे तेणीपर उपाय.

(१) प्रथम रातांजीनां (ओडमनुं) तेसछेतुं प्रकुलीवडी ओ तथा गोलीओ करेलीहोयछे. तथा तेहुनुं करछतां पातलुं थायछे. तेवततमां ओक तोलाथी ते जेतोला लगी- माणशनुं डीवल लेईने आपवुं. तेतेल कांईक पीकुं थायछे तेवीजतने पीवाने आपवुं. तथा तेउपर माहाडुं पाणी पीवाने आपवुं तेने करीने आम अतिसार जंध थायछे.

(२) आहानोरस सुमारे तोला २ तेमांसपेतजांडतोलो पोणो तथा घीई अरधो तोलो लई ने गरम करवुं. तेणेकरीने तेहेने चाटण थायछे. अने प्रमाणे चाटण थाउ ओटले ते नाहानो जेवरसनी अंदरनी छोकराने ओकदीवसमांत्र णवखत चारवा आपवुं. आठ वरसना छोकराने ओकदीवसमां जेवखत चटाडवुं. तथा मोटो माणश होयेतो दरवखत ओमां जजेलुं वजन लेईने ओप्रमाणे जेवखतपायुं तो आम अतिसार तथा आमांस जंध थायछे.

अहरस रोग उपर उपाय.

अहरसरोग. — आरोग छप्रकारनो वैद्दशास्त्रमां केहेलाछे. पण अनुभवमां त्रणप्रकारनो आवेछे. ओक आड चाले प्रशापायछे. तथा ते लांबा छतां मोटा तथा अगाअने लंबोड ओवाहोयछे. तथा तेथी मलसाफ थतोनथी अगनी मंद थायछे. शक्ती हीन थायछे. तेम पेटमोटुं थाय छैने शक्ती रहित थायछे. थामडी घोली थायछे. आसनां जेशतां ईल थायछे. ओ ओकप्रकारनी अरशनो रोगछे जीले प्रशा नाघी ते आडावाटे कणकामादे प्रेहेन पडतुं न

થી. ઉંઘ આવે નહીં અન્ન જમાય નહીં. તથા આગ વાટે અગ
તી તથા મીડણ પણું થાએ. તથા તેથી ઘણું અમાણસ જે
અરથાએ છે. તીએ. આડા વારે નહાડે નતી વખતે સાહોઈ
પડે છે. અને પેહેલો થોડો મલ પડીને તારપછી સોહોઈ પડે
છે. તથા અંદર દગરા મારે છે. અથ ॥ કોઈને જો હોઈ વડનું
નથી. તથા મસા પણ વેહેલા ઉપર આવતા નથી. અને થોડા
દીવસ ગયાં પછી મસા થાય છે. તેહેને ખુનસી અતિસાર
એ પરમાણે કહે છે. તેહેના લક્ષણ એહેવાં છે કે અગ-
નીમંદ થઈને નાડો બત થાય છે. એ રોગ ઘણો મોઠો છે. વાસ્ત
તે થતાં જ તુરત ઉપાય કરવો.

મસા થાએ તેહેની ઉપર ઉપાય. — સીસાનો સારો
કટકો લઈને નાહાડા પાણી માં ઘસીને મૂલવ્યાધીના મસા
ઉપર ચોપડવો. તેને કરી અનેક પ્રકારની ઈજા તથા ઠણકા
બંધ થાએ. તથા આનની રોગ વધતો નથી.

(૨) ત્રણ પ્રકારના અરસ રોગ ઉપર દવા છે. તેહેને આરો
ગ હોએ તેણે અજોડનું તેલ કાહાડવું. અને તે તેલ ઘોએ
લા કાપડની દીવેટ કરીને ગુદમાં મુકવી. એટલે અરસનો
રોગ સમૂલ જાએ છે. તથા મસા ગલી પડે છે. અને આગ-
વીગેરેની ઈજા થતી નથી. એ જાતે અનુભવેલું છે. અ
કરોડનું તેલ મલતું નથી વાસ્તે અકરોડ લાવીને ફોડીને
તેમાંનો મગજ લઈને તેને ભાપમાં દાબવો એટલે તેહેનું તે
લની કલે તેનો ઉપયોગ કરવો.

(૩) ત્રીજો ઉપાય — એ ઉપાય અરસ રોગ ઉપર ઘણો
જ ઉપયોગી છે. તથા સરવેને સુલભ છે. તે એ કે કડવી

तुंबडीनोलीलोपालो लावीने चोखानीपेन करीनेतेहेमां बारवो. अने तेहेमांगोलराजीने. गुदने लेप करवो. तेथीमूलरोगजायछे. अने कोईकडवीतुंबडीनापानाथी गुणथायछे. तथा कोईने फलथी गुणथायछे. फललावीनेकांजीमां वाटीने गोलचाजीने लेप करवो. जेथीपणगुणआवे.

(४) लुगांठोलाना जीयाने समभाग सिंधव लईने कांजु मांवाटीने लेप करीछतां अरसनोरोगजायछे. एओशडरा मबाणछे.

अरशनारोगउपरखावानुं ओशड.

भीतरो तथापीपलानुंमुल एहेनुं चुरण समभाग लईने दररोज कोवत लेईने एकमासाथीते बेमासालगी गोलमां मेलवीनेंगोलीकरीने खावी. तेथी पाचनशकतीवधेछे. अनेअरसनोरोगसारोथायछे.

(५) कायडीनापालानोरस सुमारेतोलो अेकाल? काढीने तेमांगायनुं घीई एकतोलो मेलवीनें अगरतेल एजलो सवारे तथासांजे एप्रमाणे पीवाथीं अरसनो रोगसातदिवसमांसारोथायछे.

(६) चणोठीआ, त्रालाजनुंचुरण, कोहोलानाबीज ए समभागलईनेपाणीमांवाटीनें कापडानी दीवेटकरीनें तेहेने त्रणतनसमां भीजवीनेगुदमां मुकवी. तेथीअरसनो रोग जायछे.

(७) वडनाझाहाडनांपांकांपानसांजालीनें राखकरवी अनेतेने तलनुंतेल साथेमेलीनें अरशउपरलेपकरवो. ए ओशडशाणापुरषोए अनुभवेलुंछे. एप्रमाणेछेहछे

तथा मलपण साफ़ थाय छे अने अरसनो रोग जाय छे.

(८) धुमाडो लेवो तेनो प्रकार- कणेक तोला च्यार, हींग मासा बे तथा गली मासा च्यार ३ ए त्रण जणस एकठा वाटीने चुरण करवुं. तथा तेहनो धुमाडो गुदना द्वारमां लेवो. तेथी अरशनो रोग जाय छे.

(९) थुराकोहोवानो डाडो लईने दरमहीने एकवार ते काढीए ने गुदद्वार साफ़ धोवुं एम करे छतां अरशनो रोग उत्पन्न थतो न नथी. वाशते तेहने अरशनो रोग थए जोन थी ते पुरुषे सुध्यां आ उपाय करवो तेथी शरीरने सारी रीते सुख थाय छे.

(१०) कपासना झाडमाजीननो भगन तथा लसण तथा साजी खार तथा हींग ए ओ सम भाग लईने जलीने गोली बोर जेवडी करवी. सवारे एक तथा सांजे एक उन्हा पाणी साथे खावी तेथी अरसनो रोग मुलसहित जाय छे तथा बारेवार उपजतो नथी. एज यीत जणवुं.

अजीरणरोग.

अजीरण एटले अननी मंदयाए भूख लागती नथी. दुरगंधवाली ओडकार आवे तथा अन्न न जवाए एम माणे थाए. तेथी शक्ती कमी थाए छे. तेउपर उपाय.

(१) हींग कुलवीने तेनी भुरी करवी अने उचित प्रमाणे त्रण मासाथी ते छ मासा लगी लईने तेमां गलेलुं घी अरधो तोलो नाखीने दीवशमां एकवार खावुं तेथी अजीरण मटीने भूख लागशे. ए साधारण उपाय छे.

(२) आकुपानो लाथीं ते अरधो तोलो तथा मीठु पानो

खावीने जोधु होयतो अजीरणनो नाशथाए.
(३) सुंठनी कढी. सुंठ छाशमां सुमारे एक तोलो घसीने
तेहेमां हींग थोडीक नाखीने मीठु नाखीने ऊनी करीने स
वारे पीवुं. तेथी अजीरणनो नाशथाए.
(४) नागसुंदरीनुं झाड थाएछे. ते अजमेलीना झाडजे-
वडुं मोटुं थाय छे. तेना पानरां. सेवतीना पानरां सरखा हो
य छे. एझाड कोकण प्रांतमां घणे ठकाणे होय छे. तेना पाला
नो रस संध्याकरवानी आचमनी भरीने पीवो तेथीं घणा
दीवसनु अजीरण होए तोपण एक कलाकनी अंदर सा-
रु थाएछे. तथा भूख तरत लागेछे.
(५) नीरगुंडीना झाडना पानरां नो रस काहाडीने तेमां
मीठुं नाखीने पीधुं छतां तेज वखते अजीरणनो नाशथा
एछे. अनुभवीत जाणवुं.
(६) चीतरकनुं मूल लावीने सुकवीने चूरण करीने गुल
जना पाणीसाथे एकमासो पीधुं तो तेथी जठराग्नी प्रदी
प्त थाएछे.

भसमकरोग.

भसमकनेन रोग एटले तेहेनो कफ सुकाईजाएछे.
अने पीत्त तथा वायु जेणी एकठांथाए तथा तेहेनी अग
नी वधेछे. तथा तेने भूख घणी लागेछे. तथा अन्न जा
धुंहोयतो सात धातुने पचवीनाखेछे. तेथी क्षीण तथा
दुरबल थईनें कदाचीत मोतभेगुं पण थाएछे. तथा-
अन्न जाधुतो वीस्ना कुलथाएछे. तथा ताकुवत थाए.
अने नही खाए तो दम तथा दाहाजीतपेन थाए. अने म-

मणे अमसमजेनरोगहोय पगने नजला करेछे. पेटमांदुख
थायछे. अेरोगउपर उपाय.

(१) जोरनाजीबनो मगज सुमारे अरधो तोलो नवाशा
पाणी मांवांटीने पीवो तेथी अमसमजेनरोगनोनाशथाय
ने जेरहार तथा तेनवालो थायछे.

(२) जायपडीनाथाननादुधमांउजरानाझाहाडनामो
डां घसीने पीधुंहोयतो अमसमजेनरोगथायछे. तथाश-
रीरनीरोगी थायछे दूधअेकतोलो तथा छोगं पातोलाथीते
अरधोतोलो सुधी माणशना शरीरनुं कौवत जोईने लेवुं. प
थ्यवीगेरे करवानुं कहीनथी. आहारे अन्न खावुंनहीं, घणु
पाणी पीवुंनहीं

(३) अजीरानाजीन छडीने साफ करीने तेहेमांगायनुं
दूध तथा खांड नाखीने खीर करीने सांजरे तथा सवारे जे-
येतलेवुं. तेथी अमसमजेनरोगसारोथायछे. अजी-
रानाजीन अेकतोलो तथा दुधपासेर अेपमाणे लेवुं

(४) तापडीझुंडेवुं १ अगर २ घीसाथे खाने खावुं तेथी
अमसमजेनरोग सारोथायछे तथा नकरागनीने भगरकरेछे
अेमांशंकायनथी.

अजीरणतथाअमसमजेनरोग कहांकारणथी थायछे. तेहेनो जयाकारणो.

केटलाकेअेमोतन करवुं, पाणीघणुं पीवुं, मलमूत-
रनोरोध करवो, उजागरो करवो अने मनसारतथा अंय-
करोध, तथा कोप, लोभ, तथाशोक, तथाहरीहरपणुं, अे-
हेवुं आचरण करवाथी तथा मनमांत्रासबाथी तथाथे-

सुं अनपचन थतुं नथी· अेकारणथी अजीरणतथाआम-
समजेनरोगपेदाथाअेछे·

(१५) धावणाछोकरानुं मुतर लईनें अणवजनगालवुं-
अने अरधोतोलोपीवुं अेथी अजीरण अने आमसमजेन
रोगनोनाशथाअेछे·

(१६) अजीरण अने आमसमजेनरोगथी कोईने ओकारा
आवानीथईले अन्न पेटमां रहेतुं नहोजेतो लीलीना-
पतरांतथासुंठ अेजेननसन तेमां लीलीनापतरां अेकनो-
लो तथासुंठ अरधोतोलो अने अरधोशेरपाणीनाखीनें
तेहेनो काहाडो करवो· तेनो आठमो हीसोरहे त्यारेउतारी
नें पीवो· अेप्रमाणेसातदिवसपीवो· अेथी अेबेरोग
साराथाअेछे·

करमनारोगनीपरीक्षा·

करमनोरोगमां बेप्रकारछे· अेक बाहारनो कृमी त-
था अेकपेटमां कृमी पेदाथाअेछे· अेवा लोहजेछे· बाहा-
रनो कृमी अेटले जुंअ तथालीख माथामांतथाशरीर-
उपर पेदाथाअेछे· अेघणुं करीने अजीरण तथा मेलाप-
णाथी तथा दुरगंधी थाअेछे· तथा तेथयाथी आंगमां
चवड तथा जईन तथा फोड, तथा कोहोड अेरोग थाअे-
छे· तेनाउपाय·

(१) माजणअेकतोलो तथा पारो अेकतोलो अेने लई
ने परालमां अथवा थलीमां अथवा पोहोलावासणमां
हाथथी घुटवुं अने माथामां चापीने चोलवुं अने छा
घडीलगीरहेजवुं· त्यारपछी स्नानकरीने माथुंधोईनां

जवुं तेथी सरवे क्रुको भरे छे.

पेटमां क्रमथाओ ते हेने कोईनंतु पण कहेछे. तेहेना लक्षण. तावआवेथाडनो तथाशरीर सारंग जहहलाओछे. पेटमांजु थाजे तथा छातीमांहु ज तथा अंगगलाईलवु थाउलागे, जननीपर अदरथी होजे. अवाय नहीं. अतिसार-अेटले लगोन्न हाजोथाजे, उलटी थाजे. तरसलागे पेटपडे, शरीरलेवाईन जे, अने शरीर उपर शोजे आवे. नथाजास थाजे, अेटला लक्षणो घणु करीने क्रमथ आंहोयलो थाअेछे. तेहेना उपाय.

(१) वाधवडंगतोलो १ लईने काढ़ो करी करवी. अने अरधोशेर पाणी नाखीने काहाडो करी तेनो आठमो भाग कौवत अेईने बालकने तथा मोटामाणशने पीवाने आपवो. तेथी क्रमनो नाश थाअेछे.

(२) गायनो दूधनो लाउ लईने अेकलीलाधुं लईने तेहेने जीसाअे करीने काणु पाडवुं दीवाथी जालवुं अेटले तेहेनु तेल लनीयेपडे तेतेल दुधमां अेक अथवा बेटीपां पाडवां तथा तेतेलवालेलु दूध क्रम थअेला रोगीने पीवा आपवु. अेप्रमाणे अेक दीवसमां अेकवार सवारे पावुं. अे प्रमाणे त्रण दीवस पावेतो क्रमनो रोगनो नाश थाअेछे.

(३) मीरकेलनामनाअेक नहाडना के लछे. तेहेनुं चुरणकरीने गोलमां अेक मासाथी ते त्रण मासासुधी कौवत अेईने पाअेतो क्रमनो रोग शारो थाअेछे. अेमां कईपण संशयनथी. अे ओशड अमे घणा कहाण अनुभवली तेपजेलोछे.

કમળાનો રોગ.

કમળા એ રોગમાં પિત્ત કારક પદારથ ખાધાથી થાએ છે. તેના લક્ષણો કહું છઉં.

કમળો રોગ થયો હોય તો તે મનુષ્યની આંખ તથા નખ તથા આંગળી તથા શરીર તથા મળ તથા મૂતર એ સંધળા પીળા થાએ છે. તેહેને કમળો કહે છે. તેના ઉપાય.

(૧) જુની એક ચાલ રાક્ષસી ઉપાય એ છે. તે મનુષ્યના ડાબા હાથના ડાંડા ઉપર તથા ડોકીએ ડામ દીએ છે. તે ડામ પાકીને પરૂ વેહેવા માંડુ એટલે કમળો રોગ જાએ.

(૨) કુવારના કાંદાનો રસ કાહાડીને નાકમાં બે ટીપાં મુકવાં તાર પછી ઉઠીને બેસવું. એટલે કમળો સારો થાએ.

(૩) તુવરના ઝાડની પાતરાનો રસ કાહાડીને નાકમાં મુકવો એટલે બે દીવસમાં કમળાનો રોગ જાએ.

(૪) હીંગ પાણીમાં ઘસીને આંખમાં આંજી હોય તો કમળાનો રોગ સારો થાએ છે.

(૫) ઘહું સાફ કરીને તેમાંથી કાકરા વીગેરે કાહાડીને થાળીમાં અથવા ત્રાસાણીમાં બાળવો એટલે તેહેનું તેલ ચીકણુ તથા લાલ નીચે પડે છે. તે આંખમાં આંજી હોયતો કમળો જાએ છે.

(૬) ગધેડાની લીદ વાંટીને દહીમાં તેનો રસ કાહાડીને પેટમાં બે તોલો પીવા આપવો. તેથી કમળાનો રોગ જાએ છે.

(૭) ધોળી ગાકરણના પાલાનો રસ કાહાડીને આંખમાં આંજી છતાં કમળાનો રોગ સારો થાએ. ને નહી મળે તો

ઘસીહરડેપાણીમાંઘસીનેઆંખમાંઆંજુ હોયતોફુમલોલાગે. અગર ફુરડીનાઅંજનકરીઉ હોયતોએરોગલાગે છે. સમયેકઈદિનનભાજેતોઆમલુંઘસીનેઆંજુ છતાંએરોગસારોથાએછે. એસરવેઅંજનોઅનુભવલઈનેલોજેલાછે. એમસમજવું.

(૮) તુરાંસોહોલાનારસકાહાડીનેનાકમાંમુકવોએથીનીસરેછેફુમલોલાગેછે.

કાસ. - એટલેખાસતેપાંચપ્રકારનીછે. વાયુની, પિત્તની, તથાકફની એવી ત્રણતરાની તથા છાતીનાદરદની તથાક્ષયરોગની એ બેતરાની મળીનેપાંચતરેની ખાસથાએછે. તેમાંકોઈપણતરાહની ખાસ થાએતો તેનેતુરતઉપાય કરવો. વારલગાડવું નહીં. ઓષાડ કરતાં વારલગાડેતો તેનુ જોરવધેછે. ને જીવનો નાશ કરેછે. વાશતે થઈહોયતો તુરત સંભાળરાખવી. ખાસથવાની પેહેલા લક્ષણોશું થાએતે, મોડામાં કાંટાપડેછે, ગળામાં ઘચરકાઆવેતથા ગળુંઓજવાએ, એલક્ષણો ખાસથવાની પેહેલાથાએછે.

ઊલટી સાથે ખાંસ થાએતેનાલક્ષણો. - છાતી, ઘાંટી, તથાડોકું, પેટઅને વાસો એટલેકેકાણે શૂલથાએછે. દરરોજ ખાંસ આવે અને સજડ બદલાયછે. તેનાઉપર સારો ઉપાય.

(૯) સુંઠતથાકાલીદરાક્ષ, કાંકડશીંગ, ભારંગમુલ, એચાર ઓશડ ખરઘોતોલો શુમારે વજનલઈને તેનોકાહાડોકરીને આમોલાગરાખવો. સવારે તથા સાંજરેપા

तोपणो मधमांसाजीने दिवसत्रणपीछुं होयतोवायुनी जास
जाअेछे. अेउपाय अनुभवेलुंछे. वायुनी ज्ञासउपरअ
नेकउपायपणछे. तेमुकीनेअेकउपायलखेलोछे.

पित्तनी जासनालक्षण. – छातीमांदाह तथाताव,
मोढुं फोरडुंथायछे मुरछा थायछे, अंगपीलुंथाअे, मुख
मांमोलयावे तथा सर्वांगेदाहथाअे अेलक्षणपित्तनी
जासनाछे. तेउपर काम जाणवुं अोशड.

(१) अरडूसो, गलो, भुंयरींगणी अेत्रणनलस्सोअर
घोतोलो प्रमाणेरहीने अरघोशेरपाणीमांनाखीनेतेनो
काडो करवो. आठमोभागरहेनारेउतारवो. ने सवारेत
था सांजे पीवो. अेटलेअेरोग नोनास थाय.

(२) मीठुणामुल, तथा भोयरींगणी अरघोतोलोल
इने अरघोशेरपाणीमांनाखीनेतेनोआठमोभाग काहाडो
करीने पीघोछतां पीतनी जास जाअे.

(३) जेठीमध, पीपलीमुल, पीपल, हरोडी, तथादराख
अेपंचोसडो समभागलईने चुरण करवुं अने ठीकतन्नेई
नेअेकमासाथीं तेचेमासासुंगी मधमांलेवुं. तेणेकरी
नेपीत्तनी जास जाअेछे.

कफ़स्वासनुंलक्षण. – मोढुंचीकणुं तथा अशाकती,
तथासर्वशरीर कफे करीने भरेलुं, अरुची माथामांशू
ल अेलक्षण थाअेछे. तेनाउपर उपाय.

(१) जेहेडानु चुरण घीईमांतलीने पातरामांघालीने
ने बांधीने बाहेर कपडछाण करीने फरी घी अग्नीमां
मुकीने बाळवुं. पछी तेमोहोडामां वारेवार राखवुं तेथी

कफनी स्वासनो नास थाए.

(२) नागरमोथो, तथा पीपली एनु चुरण सुमारे एकमा
सो मधमां पीएतो कफनी स्वास सारी थाए.

(३) पीपलीमुल, सीगी पीपर, मोठी पीपर, तथा चीत्रो
ए ओसडो सम भाग लईने चुरण करवु अने मधमां लेवुं,
तेथी गुण थाए छे.

छातीना दरदथी उतपन थती स्वासनी परीक्षा - घण
स्त्रीसाथे संभोग करवाथी, घणुं उंघवाथी, घणा भा
रवाथी, कुशतीजाल करवाथी, घोडे तथा हाथी एओने
एकदम चलावरवाथी, एवीगेरे कारणोथी नाकोवती पुरु
षोना उछलतो वायु छातीमां पेसीने स्वास उपजावे.
छे. तेहेनो लक्षण सुकी स्वास, अगर मोहोडामांथी लोहो
हीवालुं तथा कफवालुं थुक पडे, गलामां वेदना थाए, स्वा
स आवतां आवतां छाती फाटी जाए एम भाणे थाय त-
था संताप थाए छे. तेना उपाय

(१) खारकनी छाल लईने तेहेनुं चुरण करीने अरडूसा
नारसमां एक पेयार लीववीने सुकायां पछी माणश
लुं डोवल लेईने ते चुरण एक मासो तथा मध मासा ४ जे
तथा साकर पा तोलो. तथा घी घी तोलो पा एम भागे ल
ईने एकठा करीने चाटण आपवुं. तेणे करी उरक्षतका
सरोग जाए.

(२) पीपेर तथा गोल एसम भाग लईने तेनुं वनन करवु
अने तेथी अडाण पाणी नाखवुं अने काहाडो करीने तेमा
थी आठमो भाग जईने तेमाथी नाखीने पाणी आलीने.

घीउ शेषरह्यापछी उतारी मुकवुं. तथा अेक मासो सवारे तथा अेक मासो सांजे पीवुं तेणेकरीने उरक्षत कासरोग जशे अेमां संशय नहीं.

(२) सोनवेलनाल्हाकनी छाल वजन तोला ३ तथा ली लीहोजेतो वजन तोला ३ लईने अरधोशेर पाणी ला जीने काढोकरीने तेनो आठमो भाग सवारे तथा सांजरे पीवो. तेणेकरीने उरक्षत कासरोग सारोथाअे.

पांचमोकास अेसज्ञी पान थयाथी थाअेछे. तेउपरउपाय पण घणाछे. अेउपायो कोईजतनी जासथअेली होय तोपण जयीत गुण थाअेछे.

(१) मध तथासाकर अरधो अरधो तोलो लईने तेमां काला मरीना चुरण वजन अेकमासो मेलवीने पीधुं छतां जयीतगुण आपेछे.

हीकवा (आंकडी) नी परीक्षा.

अेरोग दारुपीवाथीं, त्हारे अन्न खाधाथीं तथाशुकु अन्न अने थंड पेहारथ खाधाथी तथा ताहाडे पाणी अेनाहावाथीं, कुरजेठली अरस्त्रीसाथे संभोगकरवाथीं तथा धुम्रपान अेटले गांजे तथा तजाकु पीवाथी तथा तेगरमचीन मेळवीने करवाथीं अेहेवा कारणोथीं अगर जंधराख्याथीं मनुष्यने अटकडीनोरोगथाअेछे. अे रोग पांच तराहनोछे. अेअरकडी जवपणलीअेछे. वाशते अेनीउपर उपाय वेहेलो करवो तो जवने धेज्ञ घणी नहींथतां रोग सारोथाअेछे.

(१) शेकडाना मूळनोरस काहाडीने मारणशनुं जलाजल

लेईने पानोलाथीते अेकतोलासुधी पीवुं. तेणेकरीने अे
रोग शारोथाअे.

(२) कासीदाना पालखानोरस काहाडीने पाअोछतांअटक
डीआवाकरेतेबंधथाअे अने आपवानुं वजन उपरलेजा-
प्रमाणेजछे.

(३) आसहरडे अने सुंठ अेक अेक तोलो परमाणे लईनें अ
रधोसेरतेमां पाणीनाखीने काहाडो करीने पीधोछतांअटर
कडी बंधथाअेछे.

(४) नागरमोथानाबीज लईनें तेथी आठघणुं पाणी-
नाखीनें तेमां लीनववुं. अने तेपाणी गालीनें काहाडोक
रीनें सुमारे चारतोलो वारेवारे पीधुं होयतो तेणेकरीनेहट
कडी बंधथाअे अेमां संशय नथी.

(५) केरकडीनुं चूरण करीनें मधनीशाथे पीवुं.तेणेकरीनें
अटकडी तरत बंधथाअे.

(६) बकरीना दूधमां सुंठ नाखीने उकालवुं तेनुं प्रमाण-
पासेर दूधमां अरधोतोलो सुंठ नाखवी. अे परमाणे करीने
पीवुं तेथी अटकडी बंधथाअे.

(७) मोरनापीछांबालीने तेनीराख करीने अने तेनीसम
भागपीपरनाखीने मधनी साथे वारे वारे चारवा आपवुं अे
प्रमाणेउपाय करीआथी अटकडी बंधथाअे.

(८) अडद तथा हलदसमभागलईनें चुरण करवुं अनेते
मां सेणकापीनेनाखवी तेथी अटकडी बंधथाअेछे

(९) अस्त्रीना थानना दूधमां लाल सुकेड घसीनें सुंघवुं
तेथी अटकडी बंधथाअेछे.

(૧૦) અફીણ તથા હીંગ એ બેઉ ચીજને ડોઈલા ઘણ ઘણ તાંબાપ રસે ડીને તેનું ચૂરણ કરીને જાડું રીધો છતાં અસર કરી જંઘ થાએ. એ પરમાણે ઉપાય કરતો રોગી સારો થાએ એમાં સંશય નહીં નીશચયેન સારો થાએ.

સ્વાસરોગ.

સ્વાસરોગ વૈદક શાસ્ત્રમાં પાંચ પ્રકારનો કહેલો છે. તથા તેની પરીક્ષા પણ જુદી જુદી કહેલી છે. આ પુસ્તકમાં અમો એ એકજ ઓશડ કહેલું છે. એ ઓશડ પાંચ તરેહના સ્વાસરોગ ઉપર ચાલેશે. સ્વાસરોગ થવા આગાઉ આવી તરેના ચીન્હો થાએ છે. છાતીમાં પીડ, પેટમાં શૂલ, પેટ ચડે અંઘ ફુલા અટકડાઈ જાએ સ્વાસરોગીઓ ચાલે મલમૂતર બંધ થામાંડે એ જો સ્વાસના લક્ષણો છે. તેઉપર ઉપાય.

(૧) સુંઠ તથા પીપર સમભાગ લઈને ચુરણ કરવું. તથા સુમારે એ માસા ઊના પાણી સાથે પીવું તો સ્વાસ સારો થાએ.

(૨) ભારંગ મૂલની છાલ તથા સુંઠ સમભાગ લઈને ચૂરણ કરવું અને આદાના રસમાં બે બે માસા નાખીને પીવું તેથી સ્વાસ રહી જાએ છે. અને સારો થાએ.

(૩) આદાનો રસ એક તોલો, તથા મધ એક તોલો એ એકઠાં કરીને એક પોહોર ના અંતરે બેવખત પીવું. એ તરેહથી કીધું છતાં મોટો કઠણ સ્વાસ થએલો હોએ તો ઓ પણ સારો થાએ છે.

(૪) અરડુસાના પાંદ પાતરાનો રસ કહાડવો. કદાપી પાકા પાતરાં ન મલેતો ઘરડાં પાંદડાં પણ આણવાં અને તેનો રસ કાહાડવો. અને તે માંગાયનું ભાજણ નાખીને ઉકાલવું તા-

લવંગ અને કપુર તથા મરીઆ ના સુમારે તેમાં મેલવવું અને એથી
જરણી કેહેછે. તેને હાના ચમઓ લરીને ત્રણત્રણ ઘડી એપી
ધુંછતાં મેહોડામાંસ્વાદ આવે તથા કઈ અવગુણ થતો નથી
એજ ચીત સમજવું.

(૫) ગોલ એક ભાગ તથા તેથી બમણો મધ અને ગોલથી
ચારઘણી કાંજી એ લઈને તે ઓ સરવે એક ઠાંકરી રીડાં વાસ
ણ માટીના વાસણ માં લરીને મોડું બાંધવું અને તેને જવારજા
નરીના દાણાના ઢગલામાં ત્રણ દીવસ ડાટી મુકવું તથા સવા
રે તથા સાંજે તોલા બેપ્રમાણે પીવું એથી અરૂચીરોગનો નાશ
થાએ. એમાંસંશય નહી.

(૬) દાડેમ અને મધ એક ઠાંકરીને ચાઘુંછતાં સ્વાદ સારો.
આવેછે. તથા અરૂચી જાએછે. એમાંસંશયનહીં.

(૭) દાડમના રસમાં વાયવડંગના ચૂરણ કરી મેલવીને
મોઢમાં રાખવું તેથી રૂચી અન્નઉપર થયા વીના રેહે નહીં.

છર્દીરોગ એટલે ઓકારા.

છર્દીરોગ એટલે ઓકારા આવ્યાં કરે તે રોગ. એ રોગ પે
ટમાં અજીરણ વગેરે વીકાર થઈને થાએછે. ઓટકાર આવ
તાં નથી. ઓકાઅ ઓકાએ. એ પરમાણે થાએ, મોહમાથીં
જાઈપીસ છુટે ખારી મોલ આવે, તથા પાણી ઉપર અરૂચી થા
એ તથા છાતી અને ડોકી અને વાંસો દુખેછે. ત્રાસ આવે.
ઘાટું જેસી ભએ, શરીરમાં શોષ એકરીઓંકે તેમ થાએ અને.
ઘણાસંકાથીં ઓકે એ હેવા રોગને કોઈ વાંતીરોગ તથા ઓ
કારી કહેછે. તેઉપરઉપાય.

(૧) સીંધવ તથા ઘીઈ એ ઓને મેલવીને સુમારે એક તો.

त्याथी तेपछेतोलासुधी पीवुं जेथी वायुथी थएलीओकारी बंधथाए. ओअनुभवीत समजवुं.

(२) कुमारेनवरांडगाईनुं दूध तथापाणी एकठांकरीने तेमांमीठुंनाखीने पीवुं. जेथी ओकारीबंधथाए.

पीत्तथीथएली ओकारी. - एथीतरशपाणीपीवानी घणी लागेछे. तथा आंखमां आगबले बाकीनालक्षण ओकारीनानेहेवानथाएछे. तेणीपरणीपाय.

(१) द्राखनोरस रूमारे तोलो एक लईने चोखानाधोणमांमेलवीने एकदीवसमां जेवखत पीवुं एटले पीत्तथीथएला ओकारासाराथाए. एनो अनुभवलईने लोकोनी आगलमेंसीधकरुं छुं.

(२) पित्तपापडानो काढोकरीने तेमांमधनाखीने तेनोएक त्लेलो डागे लेवो. अने एकतोलोमध एम बेतोलालईने सवारेतथासांजे पीवुं जेथीपित्तथीथएली ओकारीसारीथाएछे.

(३) आंबानीछालीलईने तेनोभोरकरीने थोडुंपाणीनाखीने तेमांमधतथाघीउं जोड एरसोमेलवीने [illegible]रवारचाटवुं एथी वांती बंधथाए.

कफथीथताओकारी. - एथी ओचेआंपे तथामोढुं गलचटुं तथा मीठुं तथा ढीलासाथे ओडेछे. तेनाउपरलाराउपाय.

(१) काकडासींग तथाधमासो एनुं सम भागचुरणकरीने मधनीसाथे चाटवुं जेथी कफनी ओकारी बंधथाए.

(२) चालचोखानोभात, तथागायनुंदहीं तथाखांड,

२ पछी अरडां, जेठां अने आमलां अने समभाग लईने चुरण करवुं. अे चुरण अेक मास थी ते बे मास सुधी तेमां नाजीने रोगीने पावुं छतां कोई पण नरेनो अने घणा वरशनो जुनो रोग होअे तो पण जाअे अेमां संशय नथी.

(५) भोयवेंगणी तथा कुंतवा नामना अेभण भीन्ने समभाग लईनें चुरण करवुं अने अेक मासो कथी मधमां पीवुं. जेथी स्वासरोग जाअे.

(६) करोळीआनो भीक जे कचा कथी ते बे वास लगी लईनें तेमां गोळ भेळवीनें खावो जेथी स्वासरोग जाअे छे. अेनो घणा अनुभव करेलो छे.

(७) भोयवेंगणी चमनतोला कु लईने अरधोशेर पाणी नाजीने काहाडो करीनें तेमांथी आठमो भाग राखीने तेमां पीपरनुं चुरण नाजीने पीवुं अेथी संपुरण स्वासरोगनो नाश थाअे छे. अेम समजवुं.

स्वरभेद अेटले घांटुं बेसे छे ते.

जेहेनुं घांटुं अेटले हाअे तो भोजन करां पछी घी तथा मरीनी भुकी अेओ भेळवीने सात दिवस खावी. जेथी घांटुं बेसी गमुं होय तो उघडे छे.

(२) घी ईनथा भात अे बे पदारथ अेकठां करी तेमां गोळ नाजीनें भोजन करवुं. तेथी तेणीपरणेनुं पाणी पीवुं अेथी घांटुं साफ उघडे छे.

(३) भांगरानो रस तथा घी अेकठां करीने उकाळवुं तथा रस बळ्या पछी चुला उपरथी उतारीने सेंधीने खावुं जेथी अवाज खुले छे.

(४) जेठांतथापीपेर तथा सींधव अेनुचुरण करीने कांजी-
मांनाखीने पीवुं अेथी घांटुं जेरेलु होयतो साऊं थाअे.

अरूचीनोरोग.

मोहोढामां अन्न भाग्यु होयतो घालुं सवाद लागे नहीं.
अेवोजेरोग तेने अरूची कहेछे.

अन्ननु समरण तथास्पर्श, तथा दरशन थवाथीं होअेतो
मनने कंटालो आवे. तेरोगने अरूचीरोग अेरीते कहेछे.अ
ने ताव आवेला माणशने अरूची थई होयतो असाध्यस-
मजवो. अेटले सारोनथाअे अेम समजवुं. अरूचीरोगथ-
वानुं कारण वायु. पित्त, सन्निपात, भय शोक तथाअति-
लोभ तथाक्रोध अे कारणथीं अरूचीउतपन्न थाअेछे. ते
नाउपरउपाय.

(१) थोजानीपेन तेमांसीहुं वधारे नाखीने भारी करवी.
अने तेणेकरी कोगला करवा. तेथी मोहोडु चीकणुंथअेलुंहो
य तेसाऊं थाअे. अने मोढामां मीठास आवे.

(२) करंज आनाकोहाडनु भाखलु वांलण लई तेणेकरी दां
तघसीने अेमांलजेलीपेन परमाणे पेन करीने कोगलाक
रीनाखवा. अेथी मोडुं चीकणुं [illegible] थाअे.

(३) पाकी आमलीनाकापाणीमां थोलीने तेनु पाणी कर
वुं.तथा तेमां अेलची तथालवंग मरी तथा कपुर थोडुं थोडुं
थोलवुं ने तेपन थोडुंथोडुं मोहोमां राखवुं तेथीं मोहोडे जा
वानी रूची आवे.

(४) गाअेनुं दुधतथा भेंसनुं दही अे बेसमभाग लईने
अेकठुं करीमेलवीने बशातरगाल करवुं तरप छी अेलची तथा

मुंझवुं लागे. पशीनो तथा मनने तथा ईंद्रीआने मोह थाअे उंघ आवे नहीं. अेहेवां लक्षण कीडमाना रोगना थाअे छे. तेमधे त्रण प्रकारना कीडाना रोग छे. ते नीचे लखे आ प्रमाणे.

वायुनुं कीडुं – तेना लक्षणो शरीर धुणे दांत ककडावे. मोढामां फीण आवे. तथा स्वासोस्वास मोढेथी आवे तथा लाल तथा कालो शरीरनो रंग थाअे. अेने वायुना कीडानो रोग कहे छे.

पित्तथी थतुं कीडुं. तेना लक्षणो. मोढामाथी पीलुं फीण आवे. हाथ तथा पग, आंख तथा मुख, अे जो पण पीला थाअे छे. तथा ते पुरुषनी आंख आगल लाल तथा पीला अेवा रुपो देखाअे छे. अने इच्छा तथा गरम वायु तथा स्वास थाअे. अेवा पण लक्षणो थाअे छे.

कफथी थअेला कीडाना रोगनु लक्षण. – मोहो माथी रोलुं फीण तथा लाल पडे. हाथ तथा पग, तथा मोढुं तथा आंख धोला थाअे अने रोगीनुं शरीर घणु ताहाडुं थाअे अने रुवाडीलां थाअे. अेहेवां लक्षणो कफना कीडाना रोगना थाअे छे.

सरवे प्रकारना कीडाना रोगो उपर सेहेलो उपाय.

(१) वेवडंगनुं चूरण करवुं अने तेने वस्त्रगाल करीने दरोज त्रण मासा सवार तथा सांजरे दूध मां पीवुं अने दुधलात खावो. बीजुं कंई खावुं नहीं. अने पाणी बिलकुल पीवुं नहीं अे प्रमाणे दीवस २० करे तो कीडरज्योसर नेरागडी

कारनो शारो थाछे एमासंशयनथी.

(२) नागरमोथानु चुरण गाय तथा पाडानो जेकरंगहोयतेगायनादूधमां सात दीवश शवारे नरणामांनरे रोगीपुरुषपीए तेनो एरोग सारोथाछे.

(३) कोहोलानागरनारसमांनेडीमधघसीने पीवुं सुंघवुं एथी कीकरानो रोग सारोथाछे. कोहोलानागरनोरस तोला(२) तथा मडीमध अरधोतोलो एप्रमाणे लेवुं तेथीए रोग शारोथशे.

(४) नीरगुंडीनापानानोरसमांएजवोड घसीने नासलेवो एथी कीकरावालोपुरुष सारोथाछे अनेफरीथी कीकरानोरोगथाएनहीं.

(५) राळ वेहेने कोडीयामां टांग केहेछे. तेनेगुजरातीमांकांग केहेछे. ते राळ तथा कवडक डेलनुं चुरण एजेनेवस्तगालकरीने तेनोनासलेवो. एथी कीफरमटे.

बालकनो कीकरानो रोग.

नाहानु बालक एटले त्रण दीवसथी ते बारदीवसनी अंदरना बालकने ताहाड तथा धुजारी आवी होयतो एवे जंडनु चुरण करीने वस्तगालकरवुं शरीरने लगाडवुं तनथा थोडुंक ऊनापाणीमां येजंडनुं चुरण शीलवीने छातीऊपरतथा माथाऊपर लेपकरवो. तेथी ताढजावतीरहेछएछे. हवे एकमासनु तथा तेथी वधारे त्रण वरसनी अंदरना बालकने ताढ तथा कंपथयो होय तोतेऊपरऊपाय.— अरमीनुं पालो यनन तोला(१) तथा बंगलग(५) एबेनेमेलवीने एकशेरपाणीमांनाखीने काढोकर

अेमनोलईने मेळवीनेभोजन करवुं अेथीउलटी बंधथा
अेछे. अेअनुभवेलुंछे.

(८३) जम्बीना झाडनी छाल, तेनो काढो करवो तेनी
छाल तोलो १ तेमां अरधोसेर पाणी नाखीने काढो करवो
तेनो आठमो भाग राखवो. तेमां मध नाखीने पीवो तेणेक
रीने जे कोई प्रकारनी उलटी थई होअे तो सारी थशे. कदा
पीजीअमीनाछाल न मळे तो गरो तेम परमाणे लेवी अेथी
थीपण काम थाअे.

(८४) सातुना सोर दाडेमना रसमां मेळवी मधनाखीने आ
रण करवुं अने वारेवारे पीवाने आपवुं. तेथी उलटी सारी.
थाअे. अेमां संशय नथी.

(८५) मंदननुं तेल अेक तोलो लईने तेमां आंबळानो रस
मेळवीने अेक दीवसमां बेवखत पीवा आपवुं अेथीउल
टीबंधथाअे. अेमां संशय नथी.

(८६) वेकंड कोळसाथी पीधुं छतां उलटी बंध थाअे.

(८७) जीरो तथा आंदु, तथा जंबुडीना झाडनो पालो सा
वीने वजन तोला ४ लई अरधोसेर पाणी नाखीने तेनो
आठमो भाग काढो करीने पीधो छतां उलटी बंध था.
अेछे. अेमां संशय नहीं.

(८८) कोठ आंबाना झाडनो कांटो काढीने तेनो रस काढवो
अे अेक तोलाथी ते दोड तोला सुधी. तेरस लईने मधसम
भाग नाखीने पीवो अेथी उलटी बंध थाअे.

(८९) पीतांबरनो कटको लईने तेमां जीरुं नाखीने तेने आ
गथी सळगावीने नाकमां जेमवो. तथा धुमाडो देवो अेथी

ाउलटीसारीथाअे.

उनमादरोग.

उनमादरोगअेटलेबुधीनेभ्रांतीथाअे. भीत्तथंभ. नथाअे. भांजनीनजरवाउलथाअे. अधीराइउपनेन. हशंओसे तथा अंतःकरणमांतथामनमां कांइवीचारउप. नतानथी अेवालक्षणने भीत्तभ्रमरोग केहेछे. हवेकफ. थीं बुधीभ्रांतिथाअे तारे नरस्त्रीउपर प्रीतीघणीथा. अेछे. तथानजोयावे. वायुथी बुधीनेभ्रांतिथाअेतो. गावुं हसवुं, मनमां हसवुं अेवुंथाअेछे. पीत्तथीउनमाद थअेलो होयतो क्रोधी तथा वशनरनीत्यागी अेवोल. क्षणो अेमांवधारे होयछे. जाकीनानेलजेलाछे तेनप्र. माणे लक्षणोभित्तभ्रम रोगना छे. तेउपरउपाय.

(१) सरसवनुंतेलनुंअंजनकरवुंतथाअेटीपांनाकमां मुकवा. अेथीउनमादमटअे.

(२) सरसव तथा करंज नांबीज अेजधांअरधो अरधो तोलो लयनेमध तथा घीइमांमेलवीने पीवुं. ते थीं उनमादरोगनोनाशथाअे ने बुधीस्थीर अने ठेकां णेअेशाथे.

अपस्माररोग अेटले फीफरानोरोग.

अेरोगथयाछतां तेनाकारणो, भीकोअेवाथाअे घडी हे अंधारामां पड्यो होय अेवुं तेने लागे आंजेवीकारथाअे हाथपगगलाठीजाअे. अने फेप छुटे. शरीर कांपवामांडे, घडि हवरहे. भुलपडे, ज्ञानपणनतुरहे. अेवोने व्याधी तेने फीफ रुंकेहेछे. तेनालक्षणो. छातीमांकंप तथासरवेकाणेशु.

चो. अने लवठांड पाणी रहेतारे हीह्रावाला बालकने अेकअे
कअमशोत्रणत्रण कलाके पावुं.

(२) मोटीहरडेनाछीनापाणीमां घसीने कुमारे पानो लोपी
वा आपवुं. जेथी हीह्रावालो रोग त्रण दीवसमां नीशाय
जेलखे. शिवाय जे अेकनवो डाहाडे लोणीपाय मगनक्षत्र
नो वरसात पडवानी वखते जमीन मांथी लालडी ढांउन पन
था अेछे. तेने हिंदुस्थानी भाषामां मीरजलजीरोरी कहे छे.
तथा कोकण प्रांतमां मृगकीडा अेम कहे छे. त्यां गांधीनी
दुकानमे घणा भामलेछे. अने कोईलोको संगरो करी राखेछे.
तेकाडा लईने नागवेलीना पाननुं बीडुं करीने तेमां तोर सोपा
री काथो लवंग लायची. लवतरी अेशरबे मुकीने अेक सुको
कीडो मुकवो. अने खाईने रसकाहाडीने बालकने तेरस पे
वो तेथी कपारी ताण वगेरे जशे अने बालक होशीआर
थाशे. आउपाय अमोने रावबहादुर गोपालरावहरी देश
मुख पासेथी मलेलोछे. तथा अेना अनभास घणे ठेकाणे क
रीने अनुभव कीधेलोछे. तो बालकने वायुना जोरथी आं
कडी आवे. तेने अेनो अनभास करी जोवो. अथवा दाकतर
लोकोअे पण पोतानी खातरी करी लीधेलीछे. अे घणुं फा
यदा कारक छे.

(३) बीजोउपाय कालातुलसीनो पालो लावीने रस काडी
ने. तेमां समभाग मधनाखीने तेमां कसतुरी मेलवीने तेनुं
चाटण करवुं. जे बालकने आंकडी आवे तेने चटाडवुं. ते-
थी फीफर शांइथाजे.

(४) अेरोगउपर अेक फीरे अेहेवाउपाय शोधी काहाडी

છેકે સારું ધોળીનું વસ્ત્ર સફેદ લઈને તેમાં કકના જો હોય માં-
ખીલવવું. અને તે સુગઈ સુકાયા પછી તેહેનો કાહાડો અગરબ-
વેટ કરવી. અને તે બાળીને તેનો ધૂમાડો નાકમાં લેવો એથી ઈ-
ફ્રાનો રોગ સારો થાએ. તેહેને આંકડી બાર દીવસની અંદર
આવે છે. તેહેનું કારણ એવું કે માતાએ ગર્ભધારણ કર્યો હોય
ત્યારે આંજણી વીગેરે ખાટો પદાર્થ ખાધાથીં તથા તાહાડે પા-
ણી ઝીલા હોવાથીં તથા દહીં વઘારે ખાવાથીં એ વીગેરે તાહા-
ડી ચીજો ખાવાથીં પ્રસુત થયા પછી તેના છોકરાને તાઢ આ-
વે છે. વાસ્તે જેહવે માતાઓએ તારે ઉપર લખેલી ચીજો ખાવી
નહીં. તથા ઉજાગરણ કરવું નહીં. તથા થોડી મેહેનત કરતા રેવું
એ રસે થોડું ખાવું. તથા કામ ધંધો થોડો થોડો કરતા રહેવું.
એથી જાતકુ ઉપજે તે વારે તેહેને ઈફ્રાનો રોગ તથા આંક-
ડીનો રોગ થાએ નહીં.

(૨) બીજો ઉપાએ. એક આરબ ધરમના જતીએ એમ કહેલું
છેકે બચ્ચું જનમે ત્યારે ગંધકનો તથા તોપનો આવાજ એક-
એક સાથ લાગવાથી એકદમ ચોંકે છે. તથા અથડાવાથી સાથ-
લીને પેરમાં ત્યય ઉપજે જો હોય તો તારપછી ચાલક આવા
પછી તેના છોકરાને આંકડીઓ આવે છે. વાસ્તે જીવની
માતાઓએ એ વાતથીં દૂર રેહેવું જોઈએ. એવું કરીઆથીં ઈ-
ફ્રાનો રોગ ઉપજતો નથી. અગર કોઈને એ ઉપાયથી નગુણ
પડે તો તેને ઈફ્રાનો રોગ થાએ છે. તે ઉપર ઉકાળીને ગરમ પાણી-
કરીને ચાંકડાની પીપમાં તથા માટીની કોઠીમાં પાણી લાવી
તે એ સાડવું. તો એથી તો સાણ તથા આંકડી બંધ થાએ છે. તે-
થાતે ઉનું પાણી સરીરને સોસે એવું કરવું. તથા ચાડાનું વા

सण न मले तो लांबानुं लेवुं. पण जीथानुं लेवुं नही.

कोठामांथएलोवायु.

पेटमांवायुथएलोहोयतो मल मूतरनो अवरोध थायछे. तथा अंडवृद्धि, अरस, तथा गोळानो आजार, पासानीशूल एरोगउतपनथायछे.

पेटना कोठामानो वायु केटलीजगाएपसेछे. ते कहुंछुं आमाशय, पक्वाशय, अग्न्याशय अने मूतराशय तथा रधीराशय तथा हृदय, पेट अने घडपण एटलेठेकाणेज-लरणादि बीमार थईनेरहाछतां पेटना कोठामां वायु थयो होयतो तेने कोष्ठगत वायु थयो एम समजवुं. अने तेउपर नवेहलो उपाय करवो.

(१) वाणी उपर दूधपीवुं. जे पेहेलोजीयम. हररोज दूधपीवाथी कोठामानो वायु रेहवो नही. तेमाटशने दूधपचतुं न होय तेणे पासेर दूधमांआगणी पीपर त्रणजेप्रमाणे कटलुं दूध पीवाय तेटली पीपर नाखीने सीजववुं. तारपछी तेमाथी पीपर काहाडीनाखीने ते दूध ताहडुं करीने पीवुं. तेथी कोठमानो वायु सारो थायछे.

(२) कोठमांवायुथयो होयतो मलसाफथवानो उपाय करवो. तेसहलथायछे एवीरीतेकरवो.

हवे वायुना जोरथी जेहेनुं सरीर बेवांकतुं होय तथा सरवेसांधा जोरहीगयाहोय तेउपर उपाय. पीलाकोरांटो तथा तेलीओ अठवहार, तथा सुंठ ए एकतोलो लईने थोडी कुवारीने एकशेरपाणी नाखीने काहाडो करवो अने तेनो काहाडोमोस्लागराखवो. ते सवारे तथा सांजरे एवोज

નપીવો તેથી સરીરમાંનો વાયુ નઈને સરવે સાંધા છૂટે છે. એ
માં સંશય નહીં.

(૨) દેવદારતથાસુંઠ એ બેઓ સમભાગ લઈને ત્રણ માસા
ણીના પાણીમાં નાખીને પીવું એથી કોઠમાનો વાયુ સારો થા
એ. તથા છાતીનો વાયુ હટે અને તે ઠેકાણે વાયુ થયો હોય તો
થોડું થોડું દુઃખવામાંડે તથા તેથી માણશને ચેહેમ અને ઠના
રાંણીતપનથાય વાશતે એબેઓ શધો ડેહેલાં છે તે. પેહેલાન કર
વા. એથી વાયુનો નાશ થાએ છે.

(૩) ગલોતથા મરી એ બેનો ચુરણ ગીના પાણીમાં નાખીને પીવું
એથી છાતીમાનો વાયુ શારો થાય છે.

(૪) અસ્થિગત વાયુ એટલે હાડકાં લગી પોંચેલો વાયુ એ
થી સરવે હાડકાં તથા શરીરના ભાગના ડેરલાક હાડકાં તથા
હાથની આંગલીના ટેરવાં તથા સંધી એ ઠેકાણે દુઃખ કરે છે.
તથા ણીંઘ આવતી નથી. તથા લાકૌવત કરે છે. એવી તરેના
લક્ષણો થાએ છે. તેઊપર એક તેલનો અનુભવીક ઊ
પાય કહું છઉં.

ડેપડો થીકણો, તથા મોઠા થીકણા એનો રસ કાહાડી
ને તેમાં તલનો તેલ સીધ કરવું. તથા ભાતના કુશકાનું પા
ણી એ ત્રણ એકઠા કરીને ચુલાઊપર મુકવું. એથી કુશકા
નુ પાણી તથા રસ બલી નઈને તેલ રહે તેને લ શરીરને મસ
લવાથી સાંધાનો વાયુ જાય છે.

એનુપરીમાણ સાંધિગતવાયુ થયો હોય તો કડવા વંદા
વનના મુલ અને નાની પીપેર એ બે ચીજે સમભાગ લઈ
ને ચુરણ કરવું. તથા દસરોન એક તોલો બાવું. એટલે સંધિ

गतवायु सारोथाअेछे. अेमांसंशयनथी.

तृष्णारोग अेटलेवारेवारे तरसलागे ते रोग.

जे माणशने वारेवारे पाणीपीधुं छतां तरसछीपती नथी तेनेतृषा रोग कहेछे. तेणीपरणीपाय.

(१) कोष्टतथाकोलीनन, तथाकासीदानुमुल तथा जेठीमध अेपाणीमां जेतोळो घसीनें पीधुंहोयतो अेथी तास वारेवार लागतोनथी.

(२) वडनाझहाडनी मुळीना कोमल कुंपां तथाजालहरडे तथापीपर तथा जेठीमध अेनुचारण करावुं. अेथी तरस छीपेछे.

(३) स्मानजी धाणीपाणीमांनाखीने तेपाणीनीमे ला लवुं. अने ताहडुं करीने पीवा आपवुं. अेथी तरस मटेछे.

(४) आंबलीतथा जांबुनाझाडनी छाल समभागलईने अेक शेर पाणीनाखीने काहाडो करवो. अने अेक दीवसमां जेवजन पीवो. अेथी तरशनो रोग सारोथाअेछे. अेम जातरी जाणवी.

मूर्छारोग अेटले देहनुं भान रहेतुं नथीतेरोग.

(पेहेलाचीन्हो.) मूर्छारोगनापेहेलाचीन्हो - छातीमां पीडा, तथा बगासां, गलानी, ताप, तथा जलनोनाश अेओ सरवे मूर्छारोगना पेहेलांचीन्हो जाणवां. अने वायु वीगेरेनी मुर्छा जेहवी जेहेवीथाअे तेतेरीते जाणवी.

वायुवीगेरेना मूर्छानालक्षणो. - वायुनी मूर्छामां लीलां तथा कालां अथवा वादलीरंगवालुं आकास जोयाथी

તમોગુણગીતપન્નથાએછે કાંઈભાનરેહેતુંનથી અનેતેસરો
ષવાનોકહ્યાછે.

કઈનીમૂર્છામાંહાથપગગલાઈજાએ તથાછાતીમાંશૂ
લ તથાશરીરજલજુંથાએ. શરીરનોરંગકાલોતથાલૂરોવી
ગેરે એહેવાલક્ષણોથાએતેનોપરગીયાય.

(૧) ઘમાસાનોકાઢોકરીને ઘીઈનાંજીને પીવો એથી તેન
વેનત જંઘથાએછે અનેભ્રાંતીમટેછે.

(૨) શરીરઊપરપાણીછાંટવું. એજકોઈપાયકહેછે.

(૩) ત્રીફલા (હરડાં બેહેડાંતથાઆમલાં) નુંચુરણક
રીમધનીસાથેત્રણમાસાખારણકરવું. એથી ભ્રાંતીની
શાયયજાએ.

(૪) મધતથાસીંધવતથાપીપરઅને કાલામરીએને ખા
રખીલે. એકઠાંકરીને અંજન કરવું એથી ભ્રાંતીરોગજા
એછે. એમાંસંશયનથી.

સ્ત્રીઓનારોગોનાલક્ષણોતથાઊપાયો.

સ્ત્રીરોગ તથા દૂરજેસ્તેતેનારોગાએ કહેવાથાએ તેકહું
છઊં. – તરકારોપદાર્થખાવાથીં, તથાદારૂપીવાથીં, તથા
અજીરણથવાથી તથા ગરભપાત તથા અતિમૈથુનકર
વાથીં, ઘણુંચાલવાથીં, અતિશોકકરવાથી, તથાઘણાં
ઊપવાસકરવાથીં, ઘણોભારઊંચકવાથીં, તથા દીવસે
સુવાથી લાંકડીથી માર ખાધાથીં એવીગેરે સરવે બીજા
કારણાથી. પ્રદર (લોહીવા) રોગ એહાઈજીગડીને ઊત
પનથાએછે. તે લોહી વાઈબારોગ ચારતરેહનો છે. પિ
ત્ત લોહીઉ, વાત તથા કફ લોહીઉવા, તથાત્રણ લોહી

ईवा तथा सनीपात ल्होहोईवा अेम कारणाथार तरहना ल्होहो
ईवाना रोगो छे. तेहेना लक्षणो कहु छु पी. कफना ल्होहोईवा कारण
थअेलो होअे तो तेना रंग कफ ईक्षना जेवो धणो गुदाना शेवो लगास
हेत लाल होय छे. तेथी हाथ पग गला अेदके. कडहु जे. तथा मो
होडां पाणी छूटे. अेवी गेरे कफथी थयेला ल्होहोईवा रोगमां
हो जे छे. पीत्तथी ल्होहोईवा थाय ते तेना लक्षणो कांयेक पीलो
तथा रातो तथा वीजो ज्वर कालो अेहेवो ल्होहोईवा रोग हाजे
छे. तथा तेथी अंग जले. तथा अंदर घस कजावे. धीकणु थयु
ने पडे अेवा लक्षणो पीत्तथी थयेला ल्होहोईवा होय तेहेना छे.
वायुथी थयेला ल्होहोईवाना रोगमां रस्तो ईपडे तेना रंग मा तांबा
ना जेवो तथा फीण वालो अेहेवो ल्होहोईलो ओवाह थाय ते तेथ
डी वायुनी पीडा थाअे ते ते वायुथी थअेला ल्होहोईवा कहे छे. स
नीपात ल्होहोईवा तेना रंग मध तथा घीठ ना जेहेवा रंग होय.
छे. तथा तेनी दुरगंधी घणी आवे छे. अने ते रोग असाध्य अेट
ले सारो थवा जोक ठण छे. अेनु समजीने वईदे पी पाय करवो
मुकी देवो. कारण ते ऊपर अरल्याती वशणीयार करवाथी साराथ
से. अेम केहेवुं नहीं. तथा वैद्यो अेम मनमां पण आणवुं नहीं. पर
तु प्रयत्न करी छूटवो. तेमां ईश्वर कृपाथी रोगीने आराम थाय
ते ईश्वर आनंदनो समजवो. परंतु प्रयत्न करवानो छोडवो नहीं.

सन्निपात ल्होहोईवा ऊपर ऊपाय. - दरअनाभूल तो
ला ८) लईवांटवा तथा तेनो रस काढवो. अने ते योजा नु थोडु
सुमारे तोला ३) लईलेमां तेरस नाखीने पीवो. दीवसात्रण अे
थी सन्निपात ल्होहोईवा वाली स्त्रीने आराम थाअे छे. अथ
वा दरअना मुलनो रस जनी कबे ते तेनु पुरण अरयत तो लो.

घोणमां नाखीने पीवो एथी लोहोईवायु सारो थाए.

(२) कालाउंबरना फूलनो रस लाल लोहोईवालाने मटाडे
छे. उंबरना फूलनो रस एक तोलो तथा मध अरधो तोलो ए
प्रमाणे त्रण दीवस पीवुं. अने ते प्रांतमां कालाउंबराना न
हाड होए तेओने ते उपयोगी छे. तथा लोहोईवानो रोग सा
रो थाए छे.

(३) लोईआमलीनुं मूल लावीने चोखाना घोणमां ते मूल
घसीने त्रण दीवस पावुं. तो कोई रणलतनुं लोहोईवायु होय
तो पण सारो थाए. ए औषध अनुभवीक छे.

पित्तना लोहोईवाना उपाय. अरडुसो तथा गुलवेल
अथवा शतावरी एओनो रस तोलो १ तथा मध तोलो १
ने प्रमाणे मेलवीने एक दीवसमां जेवजेन पावुं. ए प्रमाणे
त्रण दीवस पीधुं होय तो पीत्तथी थयेला लोहोईवानो नाश
करे छे. वाशते सरवेलोकोए एना अनुभव लेवो. सरवे थी
लेम जे छे. तथा अमोने अनुभव आव्याथी एप्रे डारसरव
लोको आगल नीवेदन करीए छे. वाशते सरवे जनो ए अनु
भव लईने आरोग्यता राखवी. हवे नीचे जे उपाय लखेला छे.
ते वायुथी थएला लोहोईवा उपर तथा सरवे तरेना लोहोई
वायुना रोगो उपर उपयोगी आवे छे. वाशते शरवेना अनुभव
सारूं नीचे ओशाडना उपाय लखुं छउं.

उंहरनालीडीनुं चुरण करीने गायनी दूधमां न कराग्नीनुं ते
पुरशालुं जलन्मे ईने जेमासथी ते त्रण मासासुधी त्रण दीवश
पावुं. एथी लोहोईवायु सारो थाए छे.

गायनाघी. तथा तापडी आंठेलां सुमार एक अथवा जेत

थाघी तोला २) लईने मेलवीने एकदीवसमां खेडवजत सवा
रेजावु एथी सोमरोग लाईवा नो नाश थाओ छे. केटलाक
कहडीम तथा वैदनुं मत एवु छे के सपेत सोही वो जस्तीने
थयो होयतो ते वेहलो सारोथतो नथी. पण अनुभव एवुं जो-
शाड कुं छणी. ते करवाथी घोलो सोहीवो बंध थाए छे. अने
मांकही फेर पडवानो नहीं. ओशाड गुछे. जेडुं छशनो तोरकाड
बंधा) अेटले कोईक लोको कायलीपण के हे छे. अेनामुल-
योजानु घोण तोला २॥) लईने मां अरधो तोलो लगी मुल-
घसीने सवारे तथा सांजरे पीवुं सात दीवस पीधुं अेटले ओ-
रोगजा ओछे. अेमां कदापी फेर पडतो नथी. पथ्य तेल तथा ली
जुं तथा जाडुं अेवुं वरजवु.

लालसोहोईवानो रोगछे. ते घणा णीपाय करे तोपण बंध
थतो नथी. तोअेपण आशा डोंथीनी शांसलोला २) लई था
सेर दूध गाय्यनु तथा पसेर पाणी ते अेमां मेलवीने तेनो छा
लकोईक मोजरी करीने नाखवी. अने तेनो आठमो भाग रहे
तारे तेहेने पावुं. अेप्रमाणे अेकदीवसमां जेवजत पीधु होय
तो नदीना प्रवाह सर जो लोहोईवा वहेतो होअे तोपण
लालसोहोईवायु शारोथशे.

कोटीनाझाडनोपालो, तथा वांसंनाझाडनोपालो समला
गलईने रस काडवो. अने तेमां मध नाखीने पीवो तेनो रस
तोलो ५) तथा मध तोलो ।) अेप्रमाणे सवारे तथा सांजे पीधुं
छतां कोईपण तरेहनो लोहोईवानो रोग थयो होयतो पण सा
रो थासे

चाघांटीनुं मुजल लेणी तर दीशामी जानु ताले वुं अने अेआ

स्त्रीने लोहीलो होईवानो रोग थयो होय तेहेने कुंजर बांयुछनां तेओर स्त्रीनो लोहीलो होईवा तरत सारो थाओछे. ने हेसगां धावजाना घरोछे. तेउपर तांदली ओ ऊगेछे. ते तांदलीओनुं मुलपण धोवजाना धोणमां घसीने पीधुं छतां लोहीलो होईवा जंधथाओ ओमां संशय नथी.

हवे सोमरोग. पीत्तनो लोहीलो होईवा मांसे मूत्रातिसार रोग थओ तेनुं नाम सोम ओम कारे कहेछे. ने ओ स्त्रीने पीसाब करवानी वेल न थाओ ते वारे पीसाब करवानी जगोओ न तांनतां पिसाब थई जओ ने राओ थो भावानी शकती नथी. लुगडामांज पीसाब थई जओ ते हेने मुत्रातिसार कहेछे. तेउपर उपाय कहुंछुं. ते उपाय कर्यो छतां तेथी मुत्रातिसार सारो थईने, धोलो लोहीलो होईवानो रोग पण सारो थाओ.

(१) कुवाडिआना मूल सुमारे तोलो १) लईने चोखाना धोणमां वाटीने पीवुं ओथी मूत्रातिसार सारो थाओ. अगर ओ ओषड शारो न थओ तो पोकलाना पडीआं केलां अने आमलीनो रस ओ जेनत रस जेटलो तोलो लईने पीवुं. ओ प्रमाणे सवारे तथा सांजे सात दीवस पीधुं होय तो मुत्रातिसार जाय थाओछे.

(२) नागकेसर लाल रंगनुं लावीने ते सुमारे अरधो पासेर गायना दुधनी छाश लई तेमां पालो लाईने अरधा तोला लगी नागकेसर वांटीने नाखवुं अने सवारे तथा सांजे ओरीते त्रण दीवस पीधुं होय तो मूत्रातिसार तथा सोमरोग ओथी सारो थाओछे. ओनु पथ्य गायना दूधनी छाश तथा भात खावा. जीनुं कही जावुं नथी.

યોનિરોગ.

યોનિરોગ એ ઘણું કરીને રતુનુ લોહી બીગાડવાથી થાએ છે. લોહીવાના રોગ માંરગત ઘણાંકુ જ થઈને પડે છે. અને તે અસ્ત્રીનો રતુ ગયો તેને વાંઝણી કહેવી. અને એ રોગ થયો કે બીજા આહારના રોગો થાએ છે. પણ લોહીવાના રોગના સંબંધ-થી તેના નથી. પિત્તથી લોહીવાનો રોગ થયો હોય તો યોની માંથી ઉનુ ઉનુ લોહી પડે છે. તથા કોઈ અસ્ત્રીને પીસાજક રવાની નગોમાં કુલની કલી જાવે છે. તેહને કોઈ ડીલની ફુલું એમ કહે છે. તેને હાથેવની ઝાંપીને પાછુ અંદર બેસાડી એ તેને અંદર પેસ્તન એ.

કંઈ લોહીવાવાળી યોનીની સ્ત્રી સાથે ઘણો સંભોગ કર્યો હોય તો પણ સુખ થતું નથી. તેમાં સ્ત્રી ઓઝડ કાતી નથી તેનો રતુ ગયો અને થાનપણુ સુકાઈ ગયાં તથા તે અસ્ત્રીનુ શરીર સંભોગ વખતે સુકું સુકું લાગે તેને પાવી કહે છે. અને તેનાથી અસ્ત્રીનુ ને સુખ છે. તે મલતુ થતુ નથી.

યોનિમાં એટલે પીસાજ નીનગોએ સોજે તથા ઠણકા મારતા હોય તો તેની ઉપર ઉપાય.

(૧) ભોંય રીંગણી કોષ્ટ તથા સીંધવ એ ત્રણ નનસો સમભાગ લઈને તેથી ચાર ઘણું અંદર પાણી નાખીને કાહાડો કરવો અને તે કાહાડો થોડો રહે એટલે તેની બરોબર તેલ નાખીને તેને તેલ સીધ્ધ કરવું. અને તે તેલમાં રૂ ભીંજવીને પીસાજકરવાની નગો ઉપર તે રૂ જે યોહોલી ઉંમુ કવું. જેથી સોજે તથા ઠણકા વગેરે સારા થઈને સુખ થાએ. તથા રોગ પણ જ એ

(૨) બીલીના ફુલ અને ભાંગરાના બીયાં સમભાગ લઈ

ने दाडमांवांरवां अने ते आवुं तेथी अस्त्रीनी योनि मांशुला लाओजता होअे तो शांत थाअे.

(३) सारांणीया दाणीना पाणी मांरुणी लीनबीने योनीमां मुकवा. तेथी योनिमांना अने डरोगं अधे छे. अने योनी नी दुरगंधी घणी आवे तो अेनसुगंधी अेटले पुंदलोग्वानो तथा सुगंधी घी अने तथा तेमां थोडी कस्तुरी मेलवीने पाणीमां वाटीने चरअगणल जेमण वजन करवुं. अने तेनी पीच डारीमारवी. अेथी योनीनी दुरगंधी नसे.

ने अस्त्रीनी योनिमां दाह थतो होअे ते

णीपरणीपाय.

जींयो तथा साकर डरेलो ई घीमां लीजवीने तेणी पर चंदलनुं पाणी करीने छांटवुं अने ते योनीमां मुकवो. अेथी योनिमां दाह थतो होअे तो शांत थाअे. अने योनिमां दणाडा मारता होअे ते पण बंध थाअे.

अस्त्रीनी योनीमां घवड घणी आवती होअे तेणी परणीपाय. — गळो जाल हरडे तथा बेडा, आमळां, सींधव अे सम लमण लेईने तेथी आठ घणुं पाणी नाखीने तेनो चोथो हीस्सो रहे तारे ते पाणीनी धार योनी उपर करवी जेथी योनीनी घवड शांती थाअे.

योनिमांथी पाणी पडीने छेडे ने नीरज वथाअे तोने योनीआवरोग डहे छे तेणीपरणीपाय. — मगर अने डनतनुंडोल ते नाल हाडनां कुल तथा काथो अने जासु हरडां पहाड मुल तथा नायफेल अने सोपारी अे सरवेना समलाग चुरण करीने तेने जेवचवस्त्र गाल करीने योनीमां मु-

डी छांडवुं. एथी पाणी पडतुं होय ते बंध थईने योनी धर
शाजे. एमां संशय नथी. ए ओशाड अनुभवीक छे. अ
गर डोहीनीनामुळनो काहाडो करीने तेणे योनी धोवी. ए
थी योनीस्त्राव बंध थशे

हवे के ऋतु थानी मांहे थतो होय ने अने बाहेर लाणी.
पाथ करी आपडतां पण गुण आवतो नथी तो सुर्यकांत ए
टले सुरजमुखीफुल आवे छे. तेनझाड तेने सुर्यवेलनी पण
कहे छे. तेझाडनु मुळ आणीने थोडाना धोणमां वाटीने
अगर घसीने पीवुं एथी योनि दाहरोग तरत बंध था
य एमां फेर पडतो नथी.

नष्ट आर्तव.

(ऋतु बंध थयो होय ते वीशेना उपाय)

अस्त्रीनो एक हम अटकाव थई जाय ते उपर शारा.
णी पाय. — जो कुंवारी स्त्री होय ने तो तेणे मा छतां जा-
वां. एथी ऋतुनो अटकाव थई जे थयो होय तो वहेतो आवे
छे जे परणी थीने जाय एनही तेने वास्ते जीजा उ-
पाय कहुं छुं.

स्नेहदरशननो उपाय.

(अटकाव आवा वीशे.)

माळकांगणीना पानडां ने वाटीने तेमां राई अनसारणी
अने वेखंड एनुं चुरण नाखीने तेदूधमां नाखीने अगाडी
वशा दिवसा आपवुं. एथी अटकाव आवे. एमां फेर पड-
तो नथी.

कालातलना काढामां गोळना खीने काहाडो करवो ते-

તાહાડે પડે નો પીવો તેથી સ્ત્રીનો ગએલો અટકાવ ફરી-
નેમાસ થાશે.

(૨) કાલા તલના કાહાડામાં ગોલ નાખીને તેહેને તાહા
ડો પાડીને પીવો એથી સ્ત્રિઓનો અટકાવ ગયો હોય તો
એ પણ ફરીથી અટકાવ આવે એમાં સંશય નથી.

(૩) તલ તથા ગુંદાં તથા વરીઆલી એ ત્રણ ચીજો એક-
એક તોલો લઈને એક સેર પાણીમાં નાખીને તેનો કાહાડો
કરીને તેનો આઠમો ભાગ રહે ત્યારે તાહાડો પાડીને તેમાં ગો
લ નાખીને પીવો. તેથી અટકાવ આવે. એમાં કંઈ પણ સં-
શય નહીં.

(૪) કડવા ચંદાવનના મુલ પાણીમાં ઘસીને પીધા હોય
તો રૂતુમાસ થાશે.

યોનીકંદરોગ.

એ રોગ ક્યા કારણથી થાએ તે કહું છું. દીવસે સુ-
વાથી. અતી તામસ કરવાથી. અતિશય મેહેનત કરવાથી
અતીશય સ્ત્રીશાથે સંભોગ કરવાથી. નખ તથા દાંત
લાગવાથી. તથા યોનીમાં ચાંદા થવાથી. તથા યોનીમાં
થી લાલ પીલા રંગનો બોર જેવડો ગોલાકાર માંસનો ગો
લો ઉતપન થાય તેને યોનીકંદ કેહે છે. તેઉપર અનુભ-
વેલો ઉપાય.

(૧) ગેરૂ તથા આંબાની ગોટલી તથા હલદ તથા સુરમો
અને કાયફલ એ વસ્તુઓ સમભાગ લઈને એનું ચુરણ
મધમાં મેલવીને યોનીમાં મુકવું. અથવા ત્રિફલાના કા
હાડામાં મધ નાખીને યોની ધોવી નાખવી. એથી યોની-

कष्टसारोथाअे.

(२) पींदरना मांसना जारीक कटका करीने तेलमां घुट-
वा तेमेज वणीनुं ने तेल थाअे तेमां घोअेलुं कपुर लीन
वीने योनीमां मुकवुं अेथी मोटो योनी कष्ट होअे तोपण सा
रो थाअे अे अनुभवेलुं छे.

गरभीणीना रोगनी परीक्षा.

जे अस्त्रीने गरभ रह्यो छतां ताव वीगेरे रोग उप
ने छे. तेवखते तेहेने गरम ओशड तथा रसायन आपवु
न नहीं. ने तेने ओशड आपवाथी गरभने धक्को थाअे
छे. अने अनेक तराहनी ईजा थाअे छे. तथा अनेक त
राहनी खोड घणो आवे छे. तथा वैदकशास्त्रमां गरभी
णी अस्त्रीने ताव वीगेरे आव्यो होय अगर मोटो व्या-
धी थयो होय तो ओशड वीगेरेना उपाय करवाना थोडाज
कहेला छे. तेहेवुं वैद अगर डाक्तरना हाथे थाअे अेम
लागतुं नथी. सजन वैदमांथी तेने पासे परीक्षा करावी
ने जीमे लखेला ओशडो ते परमाणे करतां नवुं अेथी ग
रभने ईजा थती नहीं.

गरभीणी अशक्तरीने ताव आवे ते उपर उपाय.

मोह, चंदन, उपलसरी, पदमकाष्ट, वालो, ने ढीम
ध अे जइधा अेक अेक तोलो लईने पाणीमां जीनें काढो
करीनें तेनो आठ मो भाग रहे त्यारे अरधो तोलो मधना
खीने पीवा आपवुं. तेथी सात दीवसमां ताव आवे ते न
ईने गरभीणी शारी थाअे छे.

(૮૬) ચંદન, ઉપલસરી, લોધર, કાળીદરાખ, એક એક તોલો લઈને એક સેર પાણી નાખીને કાઢો કરવો તે આઠમો ભાગ રહે ત્યારે શાકર નાખીને પીવાને આપવો તેથી ગરભીણી શારી થાએ

(૮૭) નાગરમોથ ઉપલસરી. દુધી તથા વાળો એ એક એક તોલો લઈને એક શેર પાણી નાખીને તેનો કાઢો કરવો. અને આઠમો ભાગ રહે તારે આપો જેથી ગરભીણીનો તાવ જાએ.

(૮૮) સુંઠ જહરીના દુધમાં ઘસીને પીવા આપવી જેથી રોજનો તાવ તથા એકાંતરીઓ એઓ સારા થાએ. એમાં સંશય નથી.

સોજે આવે તેના ઉપર ઉપાય.

કાળી જીરી તથા જીરૂં અને કુટકી એનો કાહાડો કરીને પીવો એથી સોજે ઉતરી જાએ.

ગરભીણી અશક્તરીતે જઠરાગની મંદ થાએ તે ઉપર ઉપાય.

અજમોદ પીપર તથા મરી અને સુંઠ તથા જીરૂં એવી એનું ચુરણ કરીને ગોળમાં અગર મધમાં પીવું. તેથી જઠરાગની દીપન થાએ.

ગરભપાત થઈને દાહ થાએ તે ઉપર ઉપાય.

ગોખરૂ તથા એરંડના મુળ એનો કાહાડો કરવો તેમાં સાકર નાખીને પાવો જેથી દાહ સારો થાએ. અગર ગોખરૂ તથા જેઠીમધ અને દરાખ એઓ શડો દુધમાં વાટીને પાવા. એથી ગરભપાત થયા પછીં ને શુલ મારે છે તે સારા થાએ.

गरभपातथयापछीरकतवह्याकरे तेनाउपर उपाय.

लींबडानीनाघरनुमराडुं एटलेआपणारेहेछेतेनाघरमाश्रो कडुंआवरलीनउपरनारीनुं घरकरेछे. तेमाटी, मोगरीना पातरा,अनदुं,घउंबटी, एरणीथीएमांनाचुरणकरीनेम धसाथेपावुं. एथीलोहीबंधथासे.

गरभीणीनोपेसाबबंधथाएतेउपरउपाय.

पंचमुलनोकाढोकरीनेपीवाने आपवोतेथीपीसाब- छुटीजशे.

गरभपातनथायतेनोउपाय.

केनागरभनेपुरामासनथतांएटलेछठेसातमे, अगर आठमेमहीने अधुरेदाहाडेबालकआवेछे. अगरपेरमाओ कथईने घणादाहाडारहेछे. तेमनथायनेपुरेमासेबालकअ वतरे तेउपरउपाय.

(१) लाजवंतुधायटीनाफुल,सीघुंकमल, जेठीमध,तथा- नागरमोथनोकाढोकरीनेतेपाणीमांसाकरनेजेसाडवीतेथी गरभपातथायनहीं. नेआकाढोदीवसमांएकवारलेई नेपीवाने आपवो.

(२) कुंभारजेपोतानाकामकरतोहोयतेवखतेतेनाहाथमां लागेलीमाटीलईनेसुकवीनेतेनुंचुरणकरीनेतेमांमधना खीने पीवाआपवुं. गरभपातथसेनहीं.

(३) धोलीगायनेकरणनुमुलदूधमांघसीनेंपावुं. एथीगर- भनाश्रावनथशे. गरभपडशेनहीं.

गरभहोयएनेतेछतांतलोहीवहेतेउपर

वैद्यवारोपयोगीवैदकसंग्रह.

सारणीपाय.

अधुतरनी जधारपाननीवेलनीरसमांमेलवीने अेकमण साधीने त्रणमासाजगीं जलल्लेईने पावी अेथीं कोहीवा हेतु अंधथशे.

जालंदर जार आवाने वारलागे तेऊपर उपाय.

सापनी कांचली आणीने वांटीने योनीने धुप आपवो अेथीं तेज वखत प्रसुत थाअे अेटले बालक तरत आवे.

(२) लगरनुं भुरक करीने धूप आपवो. तो तरत बाल क आवे.

(३) पेपरअने येनुं अेथीले पाणीमांघसीने तेमांही केल आजीने दूटीऊपर लेप करवो. अेथी तेज वखते अशा तरीने तरत बालक आवे छे.

(४) जीलोरानुंमुल तथा नेहीमध अेनुं पुरण करीने धीईमां बावावापवुं. अेथी तरत प्रसूत थाअे. अेमां मांसंशायनथी.

(५) लजामणानुंगिरतीरानुं मुल लावी अेकदारे बांधवुं अेथी सुजेथीं बालक आवे ते बांधवानुं मुळीऊ सांजुं होयछे ते केडे बांधवुं. तेजप्रमाणे नेदेशमां ते मुळीऊं मळतुं नथी ते देशमां शेरडीना मुळनोऊपयोग करवो. तेथीं पण सुजेथी प्रसव थाअे छे. अगर घोलो अधाडो तथा कडवोरुईजडो तथा कगुलीनुं मुल कंबरे बांधु छतां गरभवती अेरथीने सुजेथी बालक अवतरे छे.

हवे घरना स्थानमांथीं जोर पडतो नथी. अने अंदर रहो होय तो कलथीनो कहसावीने जारी करणीने वो बांधवो

अने हाथे तथा पगे तथा तेलीआने लेप करवो. एथी तरत ज आरोर पडे छे. तथा कोईकु दाझे एग लेस मनमले अने तेनो- नज पीसा जनीनगामां लागीने भांगी पडतो तेउपरउपा- ए. कुरांको होय्याना चेलाना पातरां तथा लोधर समभा- ग लईने कुणो बांटवो. अने तेनो लेप करवो. एथी ओलीमां मात पडेलुं होए ते त्रण दीवसमां सारा थाए. तथा जातर- नान हाड फुल तथा जवांना आठनाकुल वांटीने पीसा जनी- नगो उपर लेप करवो. एथी योनी कठण थाए.

हवे बालक अवतरां पछी कहीत रे वर्तवुं एनो प्रकार सं- क्षेप एजुं छुं. अस्त्रीने बालक अवतरां पछी प्रथम ले- नोजा बालो पहारय नीयमसर तथा गरम जवडाववो. अ- नेतेन प्रमाणे काम काज तथा मेहनत तथा संभोग अएमा- स लगन करवो. तथा तेवप्रकारे क्रोध तथा खंडपदारथ- नो सरव प्रकारे त्याग करवो. एरीते नीयम राखवो. जो ते समे अने तेनी एप्रकारे तजवीज नराखीतो पछी रोगो उपजे छे. तेने सुवारोग एरीते कहे छे.

गरभवती अस्त्रीने जो अतिसाररोग थवा लाग्यो हो- एतो तेउपरउपाय. आंबा ना झाडनी छाल तथा जांबु- ना झाडनी छाल वजनतोला जे जे प्रमाणे लईने एक सेर पाणी नाखीने तेहेनो काहाडो करीने तेनो आठमो भाग राखीने त्रण दीवस पावो. अने जे ओषड उपर पथ्य क- ईक नथी. एप्रकारे करवाथी. अतिसाररोग सारो थाए एमां संशय नथी.

गरभवती अस्त्रीने उमलो अने वमनो रोग थए हो-

એતો અડુસાનો પાલો તથા પીરવણનો પાલો અને ચીકુ-
ણાનો પાલો. એ ત્રણેનો કાહાડો કરીને પાવો જેથી એ રોગો
સારા થાએ.

ઊલટી થતી હોએ તો તેણી પર ઉપાય.

ધાણાં તોલા ૧ લઈને તેને વાટીને અરધો શેર પાણીના
ખીને તેનો કાહાડો કરીને તેનો આઠમો ભાગ રાખીને સાક
ર નાખીને પીવું. એથી ઊલટી થતી હોએ તે બંધ થાએ.
બીજો ઉપાએ. — બીલીના ઝાડના ફૂલનો ગર તથા
ભાતની ધાણીનો આટો એને પાણીમાં નાખીને પીવું એ-
થી ઊલટી થતી હોએ તે સારી થાએ.

ગરભ વતી અસ્ત્રીને વાયુનો રોગ થયો હોય તો તેણી પર
ઉપાય. — બીલીના ઝાડના ફૂલનો ગર તથા કુવાડીના
બીજ અને સુંઠ એ બીજે સમભાગ લઈને ચુરણ કરવું. એ
ઊન્હા પાણીમાં અગર કાહાડો કરીને પીવો તેણે કરીને
ગરભ વતી અસ્ત્રીને વાયુના થએલા [illegible]
સારા થાએ.

ગરભ ધારણનો ઉપાય.

દીવેસી તથા બીજોરાના બીજ વાટીને ઘીઈમાં અને [illegible]
સોવલન લઈને ખાવું. જેથી ગરભ ધારણ થાએ. ગરભ
પાત થાએ નહીં.

(૨) લક્ષ્મણ ઝાડનું મુલ ગલે બાંધવું. તથા ઘીઈમાં
ઘસીને નાકે સુંઘવું. એથી ગરભ રહે છે. અને રહેલો પત
ન થાએ નહીં.

(૩) કોનાયાના ઝાડનો મુલ, ધાવડીના ઝાડનું ફૂલ તથા

वडनारेरा अनेकाथुं कमलकुल समभाग लईने दुधमांवांटी नेपीवुं अेथीगरलअसर हेपडनहीं.

८८ पारोसो तथापीपर अनलकुरु अेनुं चुरण करीने पाणीमांपीवुं अेथीगरलअपात थाअेनहीं. अनेपथ्य करवुं. तेल तीखुं जाडुं खावुं नहीं. अेथीगरलरहे. अेमांकहीपणसंशेअनहीं.

८९ मीठी कुमलीनुं मुल लावीने वडलारेरानो गरअेसमभाग लईने दुधमांनाखीने पीवुं. अेथी गरलधारणथासे. धोली वेंगणीनुं मुल दुधमां घसीने नमणा नाकेथी पीवुं अेथी गरलपात थाअे नहीं.

जालरोगउपर उपाय.

जालरोग अेरले सरवेनाहाना बालकोमानुं अगर घावनुं धाव धावेछे. तेओअे आहार तथा नहावुं तथा खासी अनजायछे. त्यारे तेओनुं दुध बीगाडेछे. तेथीते दुध धाववाथी बालकने रोग उपजेछे. तेमज दांत नाहाना बालकने आवतीवेलने बालकोने वीकार थाअेछे. अने रोग उपजेछे. ने ताव तथा अतिसार तथा थोगेथोडो कालो लीलो पीलो अेहेवो अनेक तरेनो ल्हाडो थाअेछे. ओकारा आवे. तथा बालक दोवाईजाअे. तथा सुकाईजाअे वीगेरे ईलथाअेछे. हव नाहाना बालकने दुजउपने तेकेमजाणवुं. तेकहुंछउं. बालक घणुं रडे. अने वारेवारे नेठकाणेते हाथ लगाडांकरे अने आपणने हाथमुकवादेनहीं तेकारणे दुज थाअेछे. अेमसमजवुं. तथा अांखमां वीस्याकरेछे. तारे जाणवुं दुजवा आवी. तथामा

थुंकुंजे अेम समजवुं. अगर पेट चडे तथा गुरगुर अेम अुडारे
रे तथा ओडकार आवीने पेट चढीने डुमडुम वागे तेवारे तेबा
ळकना पेटमां दुःखे अेम समजवुं. तथा तेना पेटमां ठांघे ड-
कीने वीकार छे. अेम समजवुं. वध होअे तथा बाळकनी.
माने अने घरना मनुष्यो को नाहाना बाळकना हाथ पग
तपासवा करवा. अेथी कोडराने रोगनीतपन थशे अेम
तरतज समजाअे छे.

कोठीबाजत नाहाना बाळकने लंघन करवानोव
खत आवे तो तेनुं जराय बालु लंघन करवुं नहीं. बाळकनी
माने लंघन करावदुं. अेथी बाळकने लंघन थाशे छे.
तेमज क्षार तथा डाम तथा जीलटी तथा शीरावेध जेणे
पारनी जरुर पडे तो थोडीक जीलटी थाअे. अेहेवुं ओश
ड पावुं. ज्याहीना उपायो करवा नहीं. घणा ओरोगो न
हीथाअे तो शारे. लोह भस्म वीगेरे रसायण आपवा-
नी जरुर पडे तो वजन घणुंज कमी लेवुं—

बाळकने ओशड आपवुं होय तो तेनुं अनुपान
मध तथा शाकर अने घीई मायना थाननुं दुध तथ घा
ईना थाननुं दुध अेओ अनुपानमां आपवुं. तेमज बा
ळकने तालवुं पडे अेटले तालवामां खाडो पडे तथा बा
ळकना आंगणीपरना नख उतरी जाअे. तथा ज्हाडो पात
लो थाअे. अने ओशड पायुं होअे तो तेतरतज छोडी देवे.
ते उपर उपाय. कहुं छउं.

... बाळक हरडे तथा वेखंड अने कोश. अेनुं चुरण करी
ने मातानां दुधमां पराडवुं अेथी बाळकनां तालवुं ठेका

एआवे.

(८२) नाहानाबालकने जाडाथयाहोयतोअडुसाना पानापालरानोरस कहाडीनेतेमांमधनाखीनेचटा डवुं जेथी त्रास सारीथईजशे. अनबालकनेहेतुश रथायछे.

(८३) नाहानाबालकने अतिसारथयोहोयतोक डूलोपासले पाणीमांघासीने अेकअमथो पावो जेथी छाचामणजंघथायछे.

(८४) नाहानाबालकनाशरीरउपर लालफोल्लीथ ईने फोडीओथवामांडे तथा तेथी आग उठतीहोयने तोबालकरडेछे. तेउपरउपाय. अेरंडानापानानोर स काहाडीनेतेमांसोनागेरु घसवो. अने फोल्लीथय ली जगोउपर चोपडवो जेथी तरत आग बलतीरही जशे. तथाफोल्लासपथाशे. अने लालचामडीथईहोय ते पणसारीथाशे. अरंडानु अहपत्ते सुरती अेरडरोप लो लाववो. मुंगलाईनो लाववोनहीं.

(८५) बालकना पेटमां वायुनुं जोरथयुं होयअनेमल साफनथतोहोयतो बोरीफ्ररडेगीनापाणीमांघसीनेअ डअमचोपीवुं जेथी बालकनामलसाफथईनेपहुती पणशारीथाशे.

(८६) नाहानाबालकनापेटमां करमथयाहोयतो तेउपर वायवीडंगनुं पाणीथोडुंथोडुं पावुं. तथाटीकडा माळीनुं चुरण करीने मधमां मेलवीने पावुं जेथी करम थयाहोयतोतेनानाशथाशे ओ अनुभव लईनेलय

रकरीने रोगणीपर चांपीनें रग नइ माणश सारा थाअे
छे. अेमां संशय नहीं.

(८७) नाहाना बालकनी माताअे प्रसूत थया-
बीज बालकनें सवारे अेक पोहोर दीवस चड्या पे
छी तथा सहांजना चार घडी दीवस होअे तो तेनी अ
दर बालकने गरम पाणीअे नवडाववुं. नवडाववानी
पेहेलें तेल आंगमां घसीने पछी माइफणीना पाणील
ईने नवडाववुं. अने ते पछी गरम कपडेथी लुछीनां-
खवुं. अेथी नाना बालकने सुज थइने तेनी तबीय
तपण सारी रहे छे. अेमां संशय नथी.

अेमज नाहाना छोकराने चांदने सुरजना अजवा
थया पछी बाहार हवामां फरवाने शारू लइजवुं. पण
तेणि घाडी लइजवुं नहीं. तेने आंगमां वस्त्र पेहेरीने
पछी लइजवुं. अने रात पडवानी आगमच तेने पा
छुं घरमां लइ आववुं. अे प्रकारे करी आथी बालकना
जीवने समाधान थइ जाअे. अने तेथी ते सरीरे परणु-
पोसाअे. अने ते रीते नाहाना बालकने मावापे
छोकरा नाहाना छतां दागीना पण घालवां नहीं. कार
णके अज्ञान बालक णींघमां होय त्यारे आडे थी जी
भ कोइ फरता अगर णीजडुं थाअे तो तेहेने आंगने पुंचे
छे. अने तेथी तेहेने इजा थाअे छे. वाशाले छ महीना
ना बालक थइ जाअे तहां सुधी घरेणां आंग उपर घा
लवां नहीं. अने नाहाना बालकने दूध पुरतानी गर
ज पडे तो तेहेने गाअनुं दुध पावुं. अने पासेर दुधमां पी

પેરત્રણનાજવી. અનેદૂધગરમકરવું. તારપછીદૂધચુલા
ઊપરથીઉતારીનેંટાહાડુંકરવું. તેટાહાડુંપડ્યાપછીતેમાં
થીંપીપેરકાહાડીનાખજવી. અનેતેદૂધબાળકનેંપાવુંજે
થીતેનાશરીરમાંરોગઉપન્નએનહીં. અનેપેટમાંવાયુ
પણથાએનહીં. ખાસતથાદમએઓપણથાએનહીં
અનેબાળકનેકૌવતઆવે. તેકારણમાટેતેહેનીદૂધપા
વાનીતજવીજએમમાણેરાખવી.

ઈતી.

વેહેવારોપયોગીવૈદકસંગ્રહ

સમાપ્ત.

ओशडो लेवानो नीयम.

आपुस्तकमां ल्हाडो लेवानो कयोछे. तथा ओशडो नुंवनन जेठकाणेलाजेलुंनथी तेठकाणे जरघोतीरघोवन नलेवुं. अथवा जेठकाणेपाणीनुंवनन केहेलुंनथी ते ठेकाणे ओकशेरपाणी लईने तेनेवालीने तेनो अठमो भाग राखवो. जेठकाणे चुरणकहेला छे. पण ओषडनु वनन केहेलुंनथी तेठकाणे ओषडो सम भाग लेवा. अने चुरण लेवानुप्रमाण ओकमासाथीं ते त्रणमासा. सुधीं छे. जेठकाणे ओकदीवस मांहारलीवार ओषड. लेवुं. ओम कहेलुंनथी तेठकाणे सहवारे तथासांनरे सु ती वखते लेवुं. ओम करवुं ठीक छे.

समाप्त.